Mihai Eminescu
Geniu pustiu

Mihai Eminescu

Geniu pustiu

Editura Bestseller

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe

Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE

Dumas zice că romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vieții. Priviți reversul aurit al unei monede calpe, ascultați cântecul absurd al unei zile care n-a avut pretenţiunea de-a face mai mult zgomot în lume decât celelalte în genere, extrageți din astea poezia ce poate exista în ele şi iată romanul.

Printr-o claie prăfuită de cărți vechi (am o predilecțiune pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu şase gravuri. Deschid şi dau de istoria unui rege al Scoției care era să devină prada morții din cauza unui cap de mort îmbălsămat. Închipuiți-vă însă că pe cine l-a pus litograful să figureze în gravuri de rege al Scoției? Pe Tasso! Lesne de explicat: Economia. Am scos într-adins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, trăsură cu trăsură. Ce coincidențe bizare pe fața pământului, îmi zisei zâmbind prin visarea mea. Putea-s-ar oare întâmpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citeam?...

Uitasem însă că tot ce nu e posibil obiectiv e cu putință în mintea noastră şi că, în urmă, toate câte vedem, auzim, cugetăm, judecăm nu sunt decât creațiuni prea arbitrare a propriei noastre subiectivități, iar nu lucruri reale. Viața-i vis.

Era o noapte tristă. Ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate ale Bucureştilor, ce se trăgeau strâmte şi noroioase prin noianul de case mici şi rău zidite din care constă partea cea mai mare a aşanumitei capitale a României. Tropăiai prin bălțile de noroi ce te împroşcau cu apa lor cea hleioasă îndată ce aveai cutezarea de-a pune piciorul c-un pas înainte. De prin cârciumi şi prăvălii

pătrundea prin ferestrele mari şi nespălate o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Din când în când treceai pe lângă vro fereastră cu perdelele roşii, unde în semiîntuneric se zărea câte o femeie... Pe ici, pe colea vedeam pe câte-un romanţios ce trecea fluierând sau câte-un om beat, care-ndată ce chiuia răguşit lângă ferestrele prostituţiunii, femeia spoită ce sta în sticlă aprindea un chibrit spre a-şi arăta faţa sa unsă din gros şi sânul său veşted şi gol – poate ultimul mijloc de-a sufoca dorinţi murdare în piepturi stârpite şi pustiite de corupţiune şi beţie. Beţivul intra, semiîntunericul devenea întuneric şi amurgul gândirilor se prefăcea într-o miază-noapte de plumb când gândeam că şi acela se numeşte om, şi aceea femeie. Trebuie să scuzi, trei sferturi ale lumii e aşa, şi dintr-al patrulea – Dumnezeul [e], ce puţine-s caracterele acelea care merită a se numi omeneşti.

Prin uşa unei cârciumi deschise auzii ţârlâiturile unor coarde false, pe care le schingiuia sub arcuşul său cel aspru şi cu degetele-i uscate un biet copil de ţigan, şi-n preajma lui sărea de rumpea pământul o muiere-n doi peri şi un ţigan rupt şi lung, cu picioarele goale băgate în nişte papuci largi şi umpluţi cu paie. O veselie grotescă, urâtă se desemna pe feţele amândurora.

Alături era o cafenea. Ploaia şi frigul ce mă pătrunsese mă siliră să intru-n ea. Mirosul tutunului, eternul trictrac al jucătorilor de domino făcea un efect deosebit asupra simţurilor mele ameţite de ploaie şi de frig. Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp, sună de 12 ori în limba sa metalică, spre-a da lumii, ce nu-l asculta, sama că se scursese şi a 12 oră a miezului nopţii. P-ici, pe colea pe lângă mese se zăreau câte-o grupă de jucători de cărţi cu părul în dezordine, ţinând cărţile într-o mână ce tremura, plesnind din degete cu cealaltă înainte de-a bate, tăcuţi, cu ochii ficşi, mişcându-şi şi muşcându-şi buzele făr-a zice o

vorbă şi trăgând din când în când cu sorbituri zgomotoase câte-o gură din cafeaua sau berea ce le sta dinainte... semn de triumf!

Un june aplecat asupra unui biliard scria cu creta pe pănura verde vorba Ilma. Cugetam că e din vița lui Arpad şi că şi-o fi scoțând din rezervorul memoriei sale vrun dulce nume de iubită sau vreun ideal unguresc din romanele lui Mauriciu Jokay. Nu m-am mai ocupat mai mult de figura acestui tânăr, suspinător poate, ci am început a răsfoi, prin ziare streine, unele reviste literare artistice etc. (Ale noastre nici nu au, nici nu vor a revedea ceva în privința asta.)

Junele meu se apropie de mine.

— După d-ta, mă rog, şopti el înclinându-se. Accent curat românesc – nu e ungur.

— Poftim, zisei, întinzându-i ziarul şi surprins de interesul ce-mi insuflă îndată ce ridicai ochii.

Un om pe care-l cunoşteam fără a-l cunoaşte, una din acele figuri ce ți se pare că ai mai văzut-o vrodată-n viață, fără s-o fi văzut niciodată, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinități sufleteşti. Începui a-l observa cu comoditate. Era frumos, d-o frumusețe demonică. Asupra feței sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senină şi rece ca cugetarea unui filosof. Iar asupra frunții se zburlea cu o genialitate sălbatecă părul său negru-strălucit, ce cădea pe nişte umeri compacți şi bine făcuți. Ochii săi mari, căprii, ardeau ca un foc negru sub nişte mari sprâncene stufoase şi îmbinate, iar buzele strâns lipite, vinete, erau de-o asprime rară. Ai fi crezut că e un poet ateu, unul din acei îngeri căzuți, un Satan, nu cum şi-l închipuiesc pictorii: zbârcit, hidos, urâcios, ci un Satan frumos, de-o frumusețe strălucită, un Satan mândru de cădere, pe-a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, şi iadul îndărătnicia, un Satan dumnezeiesc care, trezit în cer, a sorbit din lumina cea mai sântă, şi-a îmbătat ochii cu

idealele cele mai sublime, şi-a muiat sufletul în visurile cele mai dragi, pentru ca în urmă, căzut pe pământ, să nu-i rămână decât decepțiunea şi tristețea, gravată în jurul buzelor, că nu mai e în cer. Repedea umflare a nărilor şi vioaia sclipire a ochilor lui semnala o inimă din cele nebune, un caracter pasionat. Talia sa subțire, fină, şi mâna sa albă cu degete lungi şi aristocrate semăna cu toate astea a avea o putere de fier. Toată expresiunea în sine era d-o putere generoasă, deşi infernală.

Luă un ziar românesc. La pagina anunțurilor citi cu o semivoce sarcastică: Opera italiană... Ughenoții.

— Ai vrea să fie română? zisei indiferent.

— Se-nțelege. N-am putea avea o muzică... mai dulce şi mai frumoasă ca cea italiană?

— Nu eşti venit de mult.

— Nu.

— Înțeleg, zisei.

— De ce?

— Oamenii noştri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic – ba şi mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i străin, de-a urî tot ce-i românesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi şi a cugeta; căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată.

— Şi... oare sunteți aceea de ce vreți să treceți?

— Hm... nu eşti de aici... cum se vede.

— Nu.

— A... altceva... Ei bine, s-o ştii de la mine că nimeni nu caută aicea de-a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, literați şi jurnalişti ce nu ştiu a scrie, actori ce nu ştiu a juca, miniştri ce nu ştiu a guverna, financieri ce nu ştiu a calcula, şi de aceea atâta hârtie mâzgălită fără niciun folos, de-aceea atâtea țipete bestiale care umplu atmosfera teatrului, de-aceea atâtea schimbări

de ministeriu, de-aceea atâtea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existența lui Dumnezeu, decât suflete înamorate în limba şi datinele strămbunilor lor, decât inimi care să iubească caracteristica cea expresivă a poporului nostru, minți ocupate cu chestiunile de viață ale acestui popor, căruia îi scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civilizațiuni. Divorțul... adulterul umblă cu fețele bolnăvicioase, spoite din gros, măşti vii, pe stradele noastre: zâmbind femeilor le stârpeşte, zâmbind bărbaților îi usucă şi cu toate astea noi le dăm serbări şi le sacrificăm nopțile iernilor noastre, ne cheltuim tinerețea, care-ar trebui să aparțină lucrului spre realizarea acelor ideale spre care țintește omenirea toată, şi familiei... Femeia poporului nostru nu lucrează... are cu ce trăi; bărbatul nu lucrează, căci n-are la ce lucra – toate fabricile din lume concură cu mizerabila sa meserie. Cât despre inteligența noastră – o generațiune de amploiați... de semidocți... oameni care calculează cam peste câți ani or veni ei la putere... inteligență falsă, care cunoaşte mai bine istoria Franței decât pe-aceea a României, fii unor oameni veniți din toate unghiurile pământului, căci adevărații copii de român încă n-au ajuns să învețe carte... oameni în fine care au făptură şi caracter de la tații greci, bulgari şi numai numele de la mumă – de la dizgrațiata România. Şi încă dacă şi-ar [fi] câştigat prin ceva dreptul de-a se numi români; dar nu. Ei îşi urăsc țara lor mai rău şi mai cumplit decât streinii. O privesc ca un exil, ca o supărătoare condițiune a existenței lor... ei sunt... cum o spun înşii, români de naştere, francezi în inimă – şi dacă Franța le-ar procura semidocților noştri avantajele pe care le dă nefericita lor patrie, ei ar fi emigrat de mult... cu toții!

Pre legea mea, urmai, ştergându-mi sudoarea, arată-mi un om care să scrie romanul Mizeriilor acestei generațiuni, şi acel om va cădea ca o bombă în mijlocul pustiitei noastre

inteligențe, va fi un semizeu pentru mine, un mântuitor, poate, pentru țara lui.

— Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune, răscoliți geniul național – spiritul propriu şi caracteristic al poporului din adâncurile în care doarme, făceți o uriaşă reacțiune morală, o revoluțiune de idei, în care ideea românesc să fie mai mare decât uman, genial, frumos, în fine, fiți români şi iar români, zise el încet şi răguşit.

— Cine s-o facă asta? Nu sunt toți astfel? Nu sunt toți numai receptivi – francezi, italieni, spanioli, tot – numai români nu?

— O! nu trebuie oameni mulți pentru asta... Spiritul public este fapta puținor oameni. O singură frunte unsă cu mirul lui Dumnezeu e în stare să forme din oceanul cugetărilor omeneşti o singură volbură gigantică, care să se-nalțe din fundul abisului mării până sus în nourii gânditori din cerul luceafărului ce se numeşte geniu... Arătați-le iasma viitorului şi se vor speria de el. Arătați-le unde-ar ajunge de-ar urma tot astfel şi se vor întoarce... Dar în fine – adaose el c-un surâs sceptic – de ce să cercăm noi a ridica generațiunea cu umărul? Tot ce se-ntâmplă pe lume rezultă. De-o fi ca ei să se stingă, se vor stinge şi cu noi şi fără de noi – de nu, nu.

Cosmopolit? adaose el încet, hm! cosmopolit sunt şi eu; aş vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină, care are însă atâtea colori. O prismă cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuanțe. Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale Omenirii, şi deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilă cum putem explica din împrejurări asemenea* diferența dintre individ şi individ. Făceți ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formează şi fără care ele ar fi pierdute în nimicul neexistenței, căci în întunericul nedreptății şi a

barbariei toate națiunile îşi sunt egale în abrutizare, în îndobitocire, în fanatism, în vulgaritate; ci când Lumina abia se reflectă în ele, ea formează colori prismatice. Sufletul omului e ca un val – sufletul unei națiuni ca un ocean. Când vântul cu aripi turburi şi noaptea cu aeru-i brun şi cu nourii suri domneşte asupra mării şi a valurilor ei – ea doarme monotonă şi întunecată în fundul ei care murmură fără înțeles; pe când dacă, în senina şi albastra împărăție a cerului înfloreşte Lumina ca o floare de foc, fiecare val reflectă în fruntea sa un soare, iar marea împrumută de la cer coloarea sa, seninul geniului său, şi le reflectă în visul său cel adânc şi luciu. Când națiunea e-n întuneric, ea doarme-n adâncimile geniului şi-a puterilor sale neştiute şi tace, iar când Libertatea, civilizațiunea plutesc asupră-i, oamenii superiori se ridică spre a-l reflecta în frunțile lor şi a-l arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului, astfel încât în sânul mării întregi se face o zi senină, se răsfrânge în adâncul ei cerul. Poeții, filosofii unei națiuni presupun în cântec şi cuget înălțimile cerului şi-l comunică națiunilor respective. Dar sunt nouri care, întunecând cerul, întunecă pământul. O, nourii – regi ai pământului vor mâna totdeauna tunetele lor – rezbele asupra popoarelor de valuri; cu toate că acei nori nu sunt alta decât însăşi respirarea ghețoasă şi întunecată a valurilor nenorocite. Nourii tună, fulgeră şi acopăr cu o perdea de fier Soarele aurit, şi până ce vor fi ei tirani asupra frunților de valuri, până ce întunericul ce-l aruncă ei prin umbra lor cea mare va pătrunde sufletul adânc al mării c-o noapte rece şi tăcută, până atuncea Lumea lui Dumnezeu va fi nenorocită.

Cei mai nalți şi mai veninoşi nori sunt monarhii. Cei după ei, asemenea de veninoşi, sunt diplomații. Trăsnetele lor cu care ruină, seacă, ucid popoare întregi sunt rezbelele.

Sfărâmați monarhii! Nimiciți servii lor cei mai linşi, diplomații; desființați rezbelul şi nu chemați certele

popoarelor decât înaintea Tribunalului popoarelor şi atunci Cosmopolitismul cel mai fericit va încălzi pământul cu razele sale de pace şi de bine.

Judecata acestui june – cam bizară – mă interesă mult şi sorbeam, ca să zic aşa, vorbele şoptite de buzele sale subţiri şi palide. Faţa sa devenea din ce în ce mai profundă şi mai expresivă şi luă un aspect fantastic. Mă lăsam târât de râul lin al cugetărilor sale într-o nemargine de vise.

— Nu crede, zise, că cosmopolitismul cum îl voi eu nu-şi are adepţii săi fierbinţi. Deodată cu aceste vorbe, el scoase din buzunarul de pe piept al gherocului un mic jurnal litografiat în nordul Germaniei. Ieşit dintr-o litografie secretă de sub mâna unor juni apostoli ai Libertăţii adevărate, ai Cosmopolitismului celui mai posibil şi celui mai egalitar, acest ziar era interpretul unor idei demne, frumoase, tinere. El chema popoarele la o alianţă sacră contra tiranilor celor răi ai pământului, la exilarea din regula lumii a maiestăţilor meschine, a diplomaţilor gâzi a opiniunii zilei, a rezbelului, în care se varsă atâta sânge din inima cea sântă a popoarelor.

Vis frumos care-a început a fi al lumii întregi, vis care, devenit convincţiune, nu va desfiinţa pe-o cale pacifică şi nepătată de sânge numai capetele cu coroane tiranice, ci şi popoarele ce tiranizâ asupra altora!

Bătu o oră. Atunci el se sculă repede, îşi băgă ziarul litografiat în buzunar şi-mi întinse dreapta, pe când cu stânga-şi puse pălăria-n cap.

— Mă numesc Toma Nour... D-ta? Îi spusei numele meu. După aceea ieşi, lăsând să-mi vâjie prin cap ideea de a-l [face] eroul unei nuvele.

Întorcându-mă acasă, tocmai când aprind chibritul ca să dau foc la lampă, văd într-o lumină dubioasă cartea de nuvele cu cele 6 gravuri. Chibritul se stinse şi rămăsei în întuneric.

— Uite, zisei, oare nu voi găsi în acest om un Tasso, să-l studiu mai de-aproape? Întunericul din jurul meu era metafora acelui nume: Toma Nour.

După ce-mi propusesem să-nmărmuresc figura sa cea frumoasă în vro novelă a mea, a [m] căutat negreşit să fac cu el o cunoştinţă mai de aproape.

L-am văzut în urmă de mai multe ori şi, fiindcă o atracţiune instinctivă mă fermeca înspre el, de aceea i-am propus să mă viziteze. Căpătasem în el un amic, care nu mă vizita decât ca să mă certe, care nu se purta decât în [haine] negre, care râdea zile întregi cu un râs de netot în societatea oamenilor, pentru ca să plângă acasă, care ura oamenii şi era răutăcios ca o babă, numai ca să nu placă unei lumi ce nu-i plăcea lui.

El nu-mi făcuse încă niciodată invitarea ca să-l vizitez. În fine, într-o zi îmi făcu această nespusă onoare. M-am dus la el. Locuia într-o cameră naltă, spaţioasă şi goală. În colţurile tavanului paia [n] jenii îşi exersau pacifica şi tăcuta lor industrie, într-un colţ al casei, la pământ, dormeau una peste alta vro câteva sute de cărţi, visând fiecare din ele ceea ce cuprindea, în alt colţ al casei un pat de lemn c-o saltea de paie, c-o plapumă roşie şi-nainte [a] patului o masă murdară, cu suprafaţa ilustrată de litere mari latine şi gotice ieşite de sub bricegelul vreunui ştrengar de copil. Pe masă, hârtii, versuri, ziare rupte şi întregi, broşuri efemere ce se împart gratis, în fine, totul un abracadabra fără înţeles şi fără scop.

Dar asupra cărţilor culcate-n colţ era aninat în cui bustul în mărime naturală, lucrat în ulei, a unui copil ca de vro optsprezece [ani], cu păr negru şi lung, cu buzele subţiri şi roze, cu faţa albă ca marmura şi cu nişte ochi albaştri mari, sub mari sprâncene şi lungi gene negre. Ochii cei albaştri ai copilului erau aşa de străluciţi, de-un colorit atât de senin, încât păreau că privesc cu inocenţa, cu dulceaţa lor mai

femeiască asupra spectatorului ce privea în ei. Era o adevărată operă de artă. Cu toate că acel portret înfăţişa un chip îmbrăcat bărbăteşte, însă mâinile cele fine, dulci, mici, albe, trăsurile feţei de-o paloare delicată, umedă, strălucită, moale, ochii de-o adâncime nespusă, fruntea arcată şi mai mică, părul undoind cam prea lung te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite.

— Cine e femeia asta? zic eu lui Toma, care sta tologit pe plapuma lui cea roşie.

— A, femeie!... râse el. Tot femei visaţi. Ţi-o jur pe omenia mea că a fost bărbat ca tine şi ca mine...

— Cu toate astea aceşti ochi...

— Aceşti ochi?... O! dacă-ai fi văzut tu aceşti ochi vrodată-n viaţa ta, ţi s-ar fi părut că-i revezi în fiece stea vânătă a dimineţii, în fiece undă albastră a mării, în fine, [în fie] ce geană azurie ivită prin nori. Cât era de frumos acest copil şi ce tânăr a murit. A fost un amic, poate singurul adevărat ce l-am avut, care m-a iubit cu dezinteresare, care a murit pentru mine; şi dacă mâna mea diletantă în pictură a putut să reproducă ochii ce ţi se par încă frumoşi, poţi să-ţi închipuieşti ce frumoşi trebuiau să fie ei. Frumoşi a-nmărmurit în sufletul meu întunecos, rece, nebun, precum ar rămânea prin nouri pe bolta cea brună a nopţii două... numai două stele vinete. Tu, iubitule, mi se pare că ai să devii foiletonistul vreunui ziar... După ce voi muri îţi voi testa într-o broşurică romanul vieţii mele şi vei face din lungii, din obosiţii mei ani, trişti, monotoni şi plânşi, o oră de lectură pentru vrun cutreierător de cafenele, pentru vrun tânăr romanţios sau pentru vro fată afectată, care nu mai are ce pierde, care nu mai poate iubi şi care învaţă din romane cum să-şi facă epistolele de amor.

— O!... voi care pozaţi ca eroii leşinânzi ai romancierilor francezi, voi care iubiţi ca sentimentalii germani, răspunsei eu, voi care mâncaţi cu toate astea ca englezii materialişti,

voi trăiți mult, şi te-ncredințez eu, iubitule, că tu, cu toată afectațiunea ta, cu toată fața ta de-un eroism palid, ai să trăieşti mai mult decât mine. Pe ce ne prindem?

— Pe ce ți-am spus, replică Toma, pe biografiile noastre scrise în formă de nuvele. De-oi muri eu înainte, ți-o las pe-a mea, de-i muri tu, moştenesc eu pe-a ta, şi-atâta-i tot.

Într-o noapte venisem la Toma. Luna strălucea afară şi în casă nu era lumânare. Toma sta visând pe patul lui şi fumând în lungi sorbituri din un ciubuc lung, şi focul din lulea ardea prin întunericul odăii ca un ochi de foc roşu ce-ar sclipi prin noapte. Eu stam lângă fereastra deschisă şi priveam visând în fața cea palidă a lunii. În fața locuinței lui Toma era un mândru palat al unuia din... aşa [-zişii] aristocrați ai noştri... Dintr-o fereastră deschisă din catul de sus auzii, prin aerul nopții, tremurând notele dulci al unui piano şi un tânăr şi tremurător glas de copilă adiind o rugăciune uşoară, profumată, fantastică. Îmi închisei ochii, pentru ca să visez în libertate. Mi se păru atunci că sunt într-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra căruia licărea o lună fantastică şi palidă ca fața unei vergine murinde. E miazănoapte... Pustiul tace... aerul e mort şi numai suflarea mea e vie, numai ochiul meu e viu pentru ca să vadă pe-un nor de argint în naltul cerului un înger alb, îngenuncheat, cu mâinile unite, care cântă o rugăciune divină, adâncă, tremurătoare: rugăciunea unei vergine. Întredeschisei ochii şi văzui prin fereastra arcată şi deschisă, în mijlocul unui salon strălucit, o jună fată muiată-ntr-o haină albă, înfiorând cu degetele ei subțiri, lungi, albe, clapele unui piano sonor şi acompaniind țipetele uşoare ale unor note dumnezeieşti cu glas [ul] ei dulce, moale şi încet. Părea că geniul divinului brit Shakespeare expirase asupra pământului un nou înger lunatec, o nouă Ophelia. Am închis iar ochii, astfel încât, recăzut iar în pustiul cel lung, palatul cel alb se confunda cu nourul de

argint, iar juna fată albă cu îngerul în genunchi. Apoi, strângând [ochii] silit şi tare, am învăscut visul meu în întuneric, n-am mai văzut nimica, ci auzeam dispărând ca o suvenire întunecată: rugăciunea unei vergine.

Muzica încetase de mult şi, cu totul în prada impresiunii ei, ţineam încă ochii strâns închişi. Când mă deşteptai din reveria mea, fereastra susă a palatului era închisă, în salon întuneric, şi sticlele ferestrei străluceau ca argintul în alba lumină a lunii. Aerul era blond şi văratec, iar razele lunii, pătrunzând în camera lui Toma, izbeau faţa sa, cu care era el culcat în sus. Ea era mai palidă decât altă dată şi mi se părea că două raze ale lunii aureau două mici lăcrimioare pătrunse din ochii lui închişi.

— Plângi? zisei încet şi mişcat şi eu, căci sufletul meu era plin de lacrimi.

— Iubit de-un asemenea înger, fără să-l poţi iubi, şopti el încet, cu o voce seacă şi amară.

— Ce ai? zic eu.

— Ce am? răspunse Toma. O! dacă-ai cunoaşte tu cât de puţin sufletul meu acesta, te-ai înfiora – nu ştii, nu-ţi poţi imagina cât e de pustiu, cât e de deşert în el, e întocmai cu gândirea idioată şi stearpă a unui om a cărui urechi sunt surde ca lutul, a cărui gură e mută ca pământul, a cărui ochi sunt orbi ca piatra. Nu mai simt nimic, şi când mai pot stoarce o lacrimă din ochii mei mă simt ferice. Ai văzut acel înger închinându-se Dumnezeului său – ei bine, acel înger iubeşte c-un amor lumesc pe un demon rece, palid, cu inima de bronz, pe mine. Şi eu... eu n-o pot iubi. Stele-n cer, amoruri pre pământ, numai în noaptea mea nicio stea, numai în sufletul meu... niciun amor. Câteodată numai aud bătăile pustiitului meu suflet, câteodată suflarea mi se curmă-n piept, ca vântul ce se curmă prin ruinile zdrobite de munţii anilor... câteodată mai simt şi eu!... O, atunci îmi place să trec prin lume cu ochii închişi şi să trăiesc sau în

trecut sau în viitor. Visez ca copilul ce vorbeşte prin somn, zâmbind, cu Maica Domnului, mă transport în cer, pun aripi umerilor mei şi părăsesc pământul, pentru ca să mă dau cu totul acelor umbre divine – visuri care mă poartă din lume-n lume şi mă izbesc din gândire în gândire. Mor pentru pământ, ca să trăiesc în cer.

O! de-aş putea iubi.

Înțelegi tu ce va să zică de-a nu putea iubi? A trece pin lume singur, mărginit în paşi, în ochi, să te zvârcoleşti în strâmtoarea sufletului tău celui rece, să cauți a-l aprofunda şi să vezi că e secat şi că apele sale se pierd în nisipul secăciunei sociale, se ard de căldura unei societăți de oameni ce trăiesc numai din ura unuia cătră celălalt.

A nu iubi nu-i nimica – a nu putea iubi e grozav. Toma Nour, după ce sfârşise acest apolog al urii şi răcelii, el se sculă din pat şi începu să traverse* spațiul cel larg al camerei sale, cu paşi mari. Lumina lunii bătea în fața de marmură a icoanei din perete, a cărei ochi păreau că trăia [u] în noapte.

— O, Ioane! zise Toma, sărutând ochii cei de foc vânăt a icoanei, Ioane, iartă că am căzut într-un iad de ură, când tu nu-mi predicai decât un cer de amor, suflet de înger ce ai fost!

Luna s-ascunse-ntr-un nor negru de ploaie spintecat în două rânduri de lungi fulgere roşii. Casa se-ntunecă şi nu se mai văzu nici acea umbră pe perete: Ioan, nici acea umbră de marmură ce umbla: Toma.

— Toma, zisei eu încet, eu mă duc... noapte bună. Cată să nu-nnebuneşti.

Ieşii şi mă dusei acasă la mine. Deşi Toma rămânea acelaşi, dar eu băgam de samă că el se ruina din [zi] în zi.

În una din zile însă eu luai frumoasa deciziune de-a compune cât se va putea de serios mina mea, în sine cam mucalită şi nededată de-a fi funebră, şi a ținea o orațiune de

morală şi igienă acestui om

— Pe care eu îl credeam că-i vun geniu pierdut. Aşa e felul meu. În visurile mele mă cred în stare de-a deveni un tiran carnivor, setos de sânge şi amor, avar de aur şi desfrânat ca un Eliogabal, când în realitate nici nu sunt în stare să mă mâniu cumsecade. Atâta timp sunt şi eu mânios pe-un om cât ține el mânie pe mine. Ei bine, cu Toma puteam fi mai sever.

— Toma, zisei eu, te ruinezi. Pentru D-zeu, umblă între oameni, până ce ei nu vor începe a crede că eşti nebun.

Am repetat adesea aceste vorbe, sau analoge cel puțin, mai multe zile de-a rândul, dar el nu răspundea nimica, fața sa rămânea la imputările mele de-o amicie copilărească, rece şi impasibil [ă]. Însă într-o zi prorupse cu o voce puternică şi arzătoare, ochii săi se turburară şi răsufla mai greu.

— Taci, zise, copil ce eşti! Ce vrei?... Crezi tu or [i] toate sufletele de pigmei ce mă-nconjor – cred ei oare că mă cunosc? Ei văd nişte membre de om, fiecare-şi croieşte câte-un interior cum îi place pentru acest biped îmbrăcat în negru şi omul lor e gata. „E un nebun”, zice cutare. „E fantast”, zice cutare. „Aşa! vrea să treacă de original”, zice un al treilea – şi toate aceste individualități croite pe seama mea, atribuite mie, nu au a împărți cu mine nimic. Eu sunt ce sunt, destul că sunt altceva decât ceea ce cred ei. Lauda lor nu mă linguşeşte, pentru că ei laudă o individualitate care nu-i identică cu a mea -batjocura lor nu m-atinge, pentru că ei batjocuresc un individ pe care eu nu-l cunosc... Îi disprețuiesc pe oameni... m-am săturat de ei.

Se-nțelege că cu asta curmă şirul oricărui raționament ce se putea naşte în mintea mea. Nu i-am mai făcut nicio imputare, e în zadar să vorbeşti celuia ce nu vrea să te-asculte.

Într-o zi el plecase din Bucureşti fără măcar să-şi ia adio de la mine sau de la vreunul din cunoscuţii săi.

N-am mai auzit de el vrun an. Într-una din zile primesc o scrisoare din Copenhaga. Iat-o: „Iubitule, trimite-mi poeziile lui Alecsandri, posterestante – sub literele Y. Y". Ş-atâta tot.

I le-am trimis. Pe urmă am plecat la ţară, la o moşioară a părinţilor mei, unde-am petrecut o vară frumoasă, plină de poveşti şi de cântece bătrâneşti. Dar am însărcinat pe-o babă ce îngrijea de camera mea ca să primească orice scrisoare mi-ar veni în lipsă şi s-o arunce în sertarul mesei.

Cum veni toamna, zburai şi eu din câmpiile cele friguroase, brumatece şi întinse în camera din Bucureşti, din etajul al treilea, caldă şi mică.

Sunt un fantast. Capul aplecat asupra mesei, îmi făceam planuri de aur, cugetam asupra acelor mistere din viaţa popoarelor, din mersul generaţiunilor care, asemenea fluxului şi refluxului mării, duc ca o teribilă consecinţă ici la înălţare, colo la cădere. Afară era un timp posomorât şi gemător ca gândirile murinzilor, ploaia vâjia bătând în ferestrele casei, focul se făcuse zgură-n sobă, lumânarea ardea palidă a stinse – şi mie mi se părea că aud şoptirea acelor moşi bătrâni care, pe când eram mic, îmi povesteau în timp de iarnă, ţinându-mă în tremurândele lor braţe, poveşti fantastice despre zâne îmbrăcate în aur şi lumină, care cântă senina lor viaţă în palate de cristal. Au trecut ani d-atunci – şi parc-a fost ieri – ieri pare-că-mi încâlceam degeţelele în barba lor cea albă şi ascultam la graiul lor cel înţelept şi şoptitor, la înţelepciunea trecutului, la acele veşti din bătrâni. Mi-ar fi plăcut mult să trăiesc în trecut. Să fi trăit pe timpii aceia când Domni îmbrăcaţi în haine de aur şi samur ascultau, de pe tronurile lor, în învechitele castele, consiliile divanului de oameni bătrâni – poporul entuziast şi creştin undoind ca valurile mării în curtea Domniei -iară eu în mijlocul acelor capete încoronate de părul alb al

înțelepciunii, în mijlocul poporului plin de focul entuziasmului, să fiu inima lor plină de geniu, capul cel plin de inspirațiune, preot durerilor şi bucuriilor, bardul lor. Spre a hrăni acele vise şi mai mult, am deschis vro câteva cronici vechi şi răsfoiam prin ele, când într-una găsesc o scrisoare nedesigilată încă, pe care desigur că menagera mea, primind-o de la poştă, o aruncase în cartea aceea. O desfac. Iată cuprinsul ei: Torino, în nu ştiu câte.

Omule,

Mi-ai trimis poeziile lui Alecsandri. Îți mulțumesc. Citesc adeseori pe Emmi, singurul lucru în lume care-mi poate stoarce lacrimi. Într-adevăr, voi ăştia care trăiți în lume numai pentru ca să trăiți aveți o idee ciudată de moarte... voi vă imaginați scheletul unui mort şi-i ziceți moarte. Pentru mine e un înger drag, cu o cunună de spini, cu fața palidă şi cu aripi negre. Un înger... îngerul visurilor mele, care are-o fizionomie cunoscută mie, singura fizionomie care purta pentru mine fericirea lumii în zâmbetul său şi melancolia pământului în lacrima ei. Acea fizionomie nu mai este. Acele buze ce surâdeau – un surâs al morții le-a închis, sau mai bine: moartea-namorată de mine a luat figura unei copile, a vizitat pământul şi mi-a răpit mai întâi inima, pentru ca, dispărând ea, s-o urmeze şi cu sufletul. Scrie-mi.

Eu nu mai văd bine şi urechile-mi vâjâie mereu de cântecul umbre- lor ce-o să le văd peste puțin pe cealaltă lume. Îngerul meu se pune-n fața soarelui şi în umbra negrelor sale aripi îmi întunecă din ce în ce mai mult orele, care se vor stinge în curând. Voi muri. Scrie-mi curând, căci poate-oi mai primi încă. După ce-oi muri, vei căpăta o ciudată moştenire din partea mea. Ține minte. Rămân al pământului cu corpul, al tău cu sufletul, cel ce-n curând nu va mai fi. Toma Nour

O lacrimă se scurse tremurând din genele [mele] strălucitoare şi aruncai scrisoarea în foc. Ochii mei

painjeniți de lacrimi şi insomnie întrevedeau într-o sălbatecă fantasmagorie capul vânăt al acelui amic nefericit cu creierii roşii de gândire, cu fălcile înfundate de venin şi de mizantropie, cu ochii înfundați şi turburi ca ochii unui nebun. Desigur murise. Deschid sertarul mesei şi iau puținele portrete ce le aveam împrăştiate prin hârtii. Portretul lui era lipit de a lui Tasso.

Epistola stătuse de mult în cronică. Era veche. Trecu încă o lună şi primii un pachet dintr-un mic oraş al Germaniei – reşedința unui rege-miniatură, rege-parodie, rege-satiră. Pachetul era c-un manuscript, manuscriptul biografiei lui Toma Nour.

Printre foi, o fâşie de hârtie cu cuvintele următoare:

Amice, N-am murit încă, însă sunt condamnat la moarte. Execuțiunea mea va fi în curând. Locuiesc într-un palat mare – la poarta mea sunt santinele superbe – numai că e cam întunecos şi cam umed palatul meu – oamenii-i zic închisoare. Cu manuscriptul fă ce-i şti. Adio, şi la revedere pe cealaltă lume! Toma

Iată manuscriptul:

Am zărit întunericul lumii sub un troian de ninsoare, adică într-una din acele colibe care iarna nu-şi mai manifestă existența lor decât prin fumul cel verde ce tremură asupră-le. Tata n-avea nimica; era unul din oamenii cei mai săraci ai cătunului nostru... Nu-mi aduc aminte de mama decât ca de-o ființă palidă, un înger care mi-a descântat copilăria cu glasul ei dureros şi suferitor. Eram încă mic când, într-o zi, băgai de seamă că mama nu mai vrea să-mi răspundă, căci ea adormise, galbenă, cu furca-n mână şi cu buzele ce zâmbeau abia. O gândire adâncă părea că o cuprinsese; eu o trăgeam din când în când încet de mânică; dar ea mi se părea că nu vrea să-mi răspundă. A venit în urmă tata, oamenii a [u] întins-o pe-o masă – şi a venit satul întreg... unii din ei plângeau; eu

priveam la ei, dar nu ştiam ce să cuget. Mai văzusem adeseori oameni ţepeni întinşi pe câte-un pat ce-i ziceau năsălie, purtaţi pe sus între cântece şi plâns, şi băgasem [de seamă] că, de câte ori trecea o nuntă aşa de tristă pe lângă casa noastră, mamei îi curgeau din ochi lacrimi mari, dar nu ştiam de ce... Veni noaptea... Oamenii ce stau în casă se jucau d-a cărţile, dar mama sta tot întinsă, tot nemişcată, tot galbenă. A treia zi o au dus-o oamenii la o casă de lemn cu o cruce deasupra – la biserică; un om bătrân cu o barbă albă, îmbrăcat în haină lungă şi vopsită fel de fel, cânta încet şi pe nas, apoi au pus-o într-o groapă, au aruncat ţărână deasupra ei de-au acoperit-o... M-am întors acasă... Nu vorbisem nicio vorbă de trei zile şi minunea aceasta îmi ameţea capul meu cel mic. Nu ştiu ce simţeam, dar mă cuprinsese frica grozavă că n-o să mai văd pe mama... Mă duceam de-o căutam în casă, o căutam pretutindenea... îmi părea că-i aud glasul ei cel dulce şi încet, dar pe ea n-o mai vedeam. Cum a înnoptat, m-am dus la biserică... Am văzut o movilă acolo unde pusese pe mama, şi o lumânare de ceară galbenă ardea prin noapte, ca o stea de aur prin întunericul norilor. M-am culcat pe groapă, am lipit urechea mea de ţărână. Mamă! mamă! am strigat, ieşi de-acolo şi vino acasă... Casa e pustie, zic, tata n-a venit toată ziua azi, porumbii tăi cei albi au luat câmpii... Mamă, vino, mamă! ori ia-mă şi pe mine la tine, acolo unde eşti... Ascultam; dar movila era rece, tăcută, umedă, un vânt stinse lumânarea şi întunericul cel negru cuprinse sufletul meu. Mama nu venea... Lacrimile începură să-mi curgă, o mână de lemn îmi strângea inima-n piept, suspinele mă inundau şi, în glasul unei cucuvăi triste, am adormit.

Şi iată ce-am visat. De sus, sus, din acele stânci mişcătoare ce lumea le zice nori, vedeam o rază coborându-se tocmai asupra mea. Şi pe rază se cobora o femeie îmbrăcată într-o haină lungă şi albă... era maica mea... Ea

mă discântă şi din pieptul meu am văzut ieşind o turturică albă ce s-a pus la mama-n braţe... Eu singur rămăsesem rece şi galben pe groapă, cum fusese mama; şi mi se părea că eu nu mai sunt eu, ci că sunt turturică... Pe braţele mamei m-am schimbat din turturică într-un copilaş alb şi frumos, cu nişte aripioare de puf de argint. Raza cea de aur se suia cu noi... am trecut printr-o noapte de nouri, prin o zi întreagă de stele, pân-am dat de-o lume de miros şi cântec, de-o grădină frumoasă deasupra stelelor. Copacii erau cu foi de nestimate, cu flori de lumină, şi în loc de mere luceau prin crengile lor mii de stele de foc. Cărările grădinii acoperite cu nisip de argint duceau toate în mijlocul ei, unde era o masă întinsă, albă, cu lumânări de ceară ce luceau ca aurul, şi de jur-împrejur sânţi în haine albe ca şi mama şi împrejurul capului lor străluceа de raze. Ei povesteau, cântau cântece de prin vremile de pe când nu era încă lume, nici oameni, şi eu îi ascultam uimit... Când deodată un întuneric rece izbi obrazul şi ochii mei ce-i deschisesem. M-am pomenit tot pe mormanul de hlei şi o ploaie amestecată cu piatră îmi izbea faţa, pe când norii cei negri ai cerului se sfârtica în mii de bucăţi prin fulgere roşii ca focul. Clopotul cel dogit gemea bolnav în turn şi toaca se izbea de stâlpii clopotniţei.

Am fugit de pe morman, ud şi plin [de hlei], şi m-am covrigit în clopotniţă, cu dinţii clănţănind şi muiat până la piele; părul meu cel lung îmi cădea peste ochi – mâinuţele mele slabe şi reci le băgam tremurând în mânecele ude. Aşa am stat toată noaptea. Pe la cântători am început a merge cu picioarele goale prin noroi spre casă... am intrat în bordei... pe vatră lemnele se topise... şi zgura abia mai licărea... tata şedea pe un scăunaş scund şi pe faţa sa arsă şi nerasă se strecurau lacrimi de venin.

— Unde-ai fost? zise el, apucând cu blândeţe mâna mea îngheţată.

— Am fost să caut pe mama... unde-i mama? Pieptul său se umflă cumplit, el mă luă în braţe, mă strânse cu foc nespus şi-mi înecă faţa rece c-un noian de sărutări fierbinţi.

— Mama ta, sărace, şopti încet, mama ta?! Nu mai ai mamă. Rămăsesem singura mângâiere a tatălui meu celui amărât. Eram lumina ochilor săi, cugetul minţii, speranţa bătrâneţelor sale. Când eram mic mă duceam la preotul cel bătrân al satului, care, ţinându-mă pe genunchi, îmi dete primele lecţiuni în citire. O dorinţă nemărginită, o sete arzătoare de studiu se trezise în mine, care, vai, era să-mi devie fatală. De-aş fi rămas în munţii mei, să-mi fi încântat inima cu doine şi capul cu fantasmagoriile basmelor, poate că eram mai fericit.

Tata m-a dat la şcoală. Ce-oi fi învăţat nu ştiu, dar ştiu că zilele mele treceau ca o iarnă pustie, ca un vis fără înţeles.

Între copiii aceia lipsiţi, care ascultă cu sete de pe băncile şcolii graiul învăţăturii, între aceia cărora studiul nu li-i o silă, ci chemare, destin, în capul şi inima cărora se frământă câte puţin foc ceresc, sunt cu deosebire două clase – cu toate că amândouă au un punct în care nu diferesc: lipsa.

Numai că la unii e voluntară, la alţii e pentru că într-adevăr sunt lipsiţi. Cei dintâi auresc până şi prundul stradelor cu banii lor, până ce, rămaşi fără, beau paharul mizeriei până la drojdii, cei din urmă îl beau mereu, fără întrerupere.

Între cei patru pereţi gălbui ai unei mansarde scunde şi lungăreţe, osândite de-a sta în veci nemăturată, locuiam cinci inşi în dezordinea cea mai deplină şi mai pacifică. Lângă unica fereastră stătea o masă numai cu două picioare, căci cu partea opusă se răzima de perete. Vro trei paturi, care de care mai şchioape, unul cu trei picioare, altul cu două la un capăt, iar la cellalt aşezat pe pământ, astfel încât te culcai pe el pieziş, un scaun de paie în mijloc cu o gaură gigantică, nişte sfeşnice de lut cu falnice lumânări de

său, o lampă veche, cu genealogie directă de la lămpile filosofilor greci, a căror studii puteau a untdelemn, mormane de cărți risipite pe masă, pe sub paturi, pe fereastră şi printre grinzile cele lungi şi afumate a tavanului, ce erau de culoarea cea mohorâtă-roşie [a] lemnului pârlit. Pe paturi erau saltele de paie şi cergi de lână, la pământ o rogojină, pe care se tologeau colegii mei şi jucau cărți, fumând din nişte lulele puturoase un tutun ce făcea nesuferită atmosfera, ş-aşa atât de mărginită a mansardei. Eram cu toții în vârsta aceea în care urli arii din opere, declami pasaje din autorii clasici, faci poezii de amor, vrei să treci de ştrengar şi de viţios, îți închipuieşti aşa de mult despre mustăcioara d-tale, eşti convins că zâmbetul d-tale e fermecător şi ochiul săgetător – în fine, în vârsta cea pedantă şi nesuferită căreia nu ştii ce nume să-i dai. Pe când colegii jucau cărți, râdeau, beau şi povesteau anecdote care de care mai frivole şi mai de râs, de Pepelea, de țigani, de popi, eu îmi mânam viața cu capul aşezat între mâini, cu coatele răzimate de marginea mesei, neascultând la ei şi citind romanțe fioroase şi fantastice care-mi iritau creierii. Între mulțimea de colegi era cu deosebire unul de-o frumusețe femeiască. Palid, delicat, era cu toate astea capul tuturor exceselor de student. La beție el bea îndoit cât orişicare din noi, numai că pe când ceilalți cădeau în toate lăturile şi nu ştiau ce vorbesc, chiuiau şi se sărutau ca şi când ar fi amanți – el singur sta în mijlocul lor senin, surâzând, şi singurul semn că băuse era că paloarea sa obicinuită se colora c-un gingaş roza – ca acel al ofticei. Eu de felul meu nu puteam bea, dar într-adevăr că trebuia să mă mir de acel copil, acel înger cu păr negru* şi lung, cu ochii de-un albastru aşa de strălucit şi de adânc, cu fața aşa de palidă, aşa de delicată, asupra căruia însă vinul nu producea niciun efect. El era sărac de fel, însă se părea că-i păsa aşa de puțin de sărăcia lui. Totdeauna vesel, totdeauna

plin de glume şi noutăţi, însă totdeauna rupt şi fără bani, el era o individualitate care nici nu avea cunoştinţa de sine, care nu numai că nu ştia, dar nici că voia să ştie la ce trăieşte. Mie-mi părea cu toate astea că această veselie era silită, că aceste râsuri adeseori nenatural de nemăsurate şi nebuneşti nu erau decât trista şi desperata prefăcătorie a unui suflet rupt de durere.

Într-o friguroasă miazănoapte de iarnă – eu citeam, ceilalţi colegi dormeau horăind care-ncotro – bate cineva la uşă.

— Intră! strig. Într-o mantă ce părea [a] nu mai putea susţine lupta cu vântul, intră tânărul şi palidul meu amic, dar paloarea sa era mai adâncă, era vânătă, buzele seci şi strânse, râsul amar şi peste măsură silit, ochii turburi, părul său negru într-o dezordine cumplită.

— Ioane, strig eu, ce ai? I-apuc mâna şi mă uit fix în ochii lui.

— Nimic, zise el râzând, nimica!... ea moare.

— Cine moare, pentru Dumnezeu?

— Ea! zise el şi, strângându-mă la el, apăsându-mi capul de pieptul său, cu nişte sughiţuri disperate – vino, zise, vino cu mine... te rog!

Mi-aruncai o haină mai caldă şi ieşii cu el. Era ger. Paşii noştri trosneau pe zăpada îngheţată – şi noi zburam alături pe stradele oraşului: eu învelit şi cu faţa înfundată în manta, el, ţiind faţa în dreptul zăpadei ce izbea ca acele, rece. Sufla un vânt cumplit. Din când în când treceam pe lângă o lampă... Când priveam în faţa sa aşa de albă ca [a] unui mort, îmi părea că merg alături cu o umbră, cu un om ce murise de mult, astfel încât îmi venea să mă mir cum eu, viu, puteam să însoţesc pe* acest mort şi unde mă duceam cu această fantasmă palidă, sceptică, lungă. Aspectul fantastic a figurei sale, paşii săi ce abia atingeau pământul, ochii săi ficşi, mantaua sa lungă şi ruptă ce ajungea mai

până la picioare – şi încă ăst fel cum mergea mut alături cu mine, mă-nfioram eu singur gândind că am a face c-o ființă ce nu este, gândeam că visez şi că nu e decât o înfricoşată fantasmă din visul unei nopți de iarnă. Ieşirăm din oraş. Câmpia lungă şi lată acoperită cu zăpadă de argint în care se oglindea luna palidă... era o arie albă întinsă... noaptea de iarnă fantastică, plină de un aer de argint, în toată frumusețea sa rece, câmpia de zăpadă, p-ici, pe colo câte-un tufiş nins, o momâie, o fantasmă de argint pe un câmp de argint, iată tot. Noi luarăm câmpul de-a curmezişul. Departe, la un capăt al câmpului, se zărea printre arbori desfrunziți, în mijlocul unei grădini, o lumină ce părea că iese dintr-o fereastră şi s-auzea lătratul amorțit al unui câine.

Am grăbit şi mai mult paşii noştri, până ce-am putut distinge prin ninsoarea generală o casă în mijlocul unei grădini. Am sărit amândoi gardul, ce se scutură de ninsoare, şi ne-am îndreptat înspre fereastra luminată. Apropiindu-ne, el m-a rugat să mă plec ca să se poată sui şi apuca de cercevelele geamurilor; sări pe spatele mele îndoite, de-aicea pe marginea temeliei, şi se uită înăuntru. Eu mă urcai după el.

Camera era mobilată sărac, scaunele de lemn, patul nelustruit, într-un colț un piano. Pe-un scaun şedea un bătrân, pe pat zăcea o fată cu ochii jumătate închişi, lângă piano şedea altă fată.

Cea care zăcea pe pat era d-o frumusețe rară. Părul blond bătea în cenuşiu – fața sa albă ca bruma, ochii săi mai negri decât mura sub nişte gene lungi, blonde, şi sp [r] încene subțiri, trase şi îmbinate. Buzele ei tremurau o rugăciune, ochii săi se întredeschideau din când în când, tâmplele sale băteau încet. Un braț de-o albețe verginăcă cea mai curată marmură spânzura în josul patului, pe când mâna cealaltă zăcea pe inima ei.

Bătrânul şedea pe scaunul cel de lemn. Fruntea sa pleşuvă şi înconjurată de câţiva peri albi ca argintul în lumină era norată de durere, ochii săi roşii de bătrâneţe şi de culoare turbure erau plini de lacrimi, capul său palid, pe jumătate mort, tremura convulsiv şi braţele sale spânzurau de-a lungul sprijoanelor scaunului.

Fata de lângă scaun era un înger-trandafiriu. Şezând în faţa pianului, mâinile repozau ţepene pe clape, spatele răzimate de speteaza scaunului şi capul spânzurat, cu faţa sus, asupra spetezei. Faţa ei privea drept în cer, lacrimile ei rămâneau în ochi, căci faţa ei sta orizontal. Faţa era palidă şi durerea ei – o durere sublimă.

Însuşi aerul camerei era mort şi trist, flacăra luminii tremura ca suflată de-un spirit nevăzut. Erau toţi muţi ca morţi, privirea bătrânului devenise fixă şi disperată, când deodată mâinile celei de lângă piano se mişcară. Electric inspirate, zburau ca nevăzute asupra clapelor, aerul se auri de note divine, cereşti: bătrânul se plecă ca pentru a îngenunchea, ochii murindei se deschiseră şi ea începu să cânte. Cântecul unei murinde. Notele zburau când puternic, când încet, abia auzite, ca suspinele arpelor îngereşti – era unul din acele cântece superbe a acelui maestro divin în ţipetele sale, Palestrina. Murinda cânta... dar ce fel! Un timbru ca a unui clopot de argint... Cântecul pianului se stingea sub degetele uneia – cântecul pe buzele celeilalte se stingea şi el -murinda, ce se ridicase pe cotul mâinii drepte, recădea, încet, încet, cu capul în perini, cântecul se stinse, buzele amuţiră şi deveniră vinete, ochii se turburară şi apoi se închiseră pentru totdeauna. Lumina asfinţi.

— Sofia! strigă Ioan, căzând pe spate de la fereastră în zăpadă. Sării jos. Îl învelii în mantă şi, cum era înţepenit de leşin şi ger, îl luai de-a umere. Era uşor ca o fată. Sării cu el gardul şi traversai cu el câmpia cea ninsă, asemenea unui fur de morţi. Aproape de oraş îl pusei la pământ, am început

să-l frec cu zăpadă şi să suflu cu suflarea mea îngheţată asupra feţei de-o paloare ce în lumina lunii părea de argint. Faţa sa trasă îmi păru că se mişcă.

— Ioane! zic, scoală, hai acasă. El îşi întoarse, culcat fiind, ochii spre casa unde fusesem. Lumina era stinsă.

— N-am fost noi acolo? zise el rătăcit, arătând cu mâna spre direcţiunea casei.

— Nu! Noi abia ieşisem din oraş, şi tu ai căzut aicea fără simţiri.

— Va să zică am visat? zise el râzând nebuneşte, ştiam eu c-am visat! Nu se putea altfel... nu se poate.

Vocea sa era frântă, plângeroasă şi amorţită de durere.

— Hai acasă – răceşti!

— Tu n-ai auzit acea muzică divină, acel înger murind, acel bătrân disperat, n-ai văzut nimic?

— Dar, pentru Dumnezeu, ce vrei tu cu bătrânul tău şi cu îngerul tău murind? Ce vrei să fi văzut eu aici în câmp, când n-am fost nicăieri ca să putem vedea ceva din câte zici tu.

— Bine zici! Sunt nebun! Am visat. Aide-acasă. Lumina la ei nu arde... ei dorm... ei dorm duşi... va să zică sunt liniştiţi, de vreme ce dorm şi lumina-i stinsă... va să zică ea nu moare... din contra, e speranţă să se-nsănătoşeze de vreme ce doarme.

— Capul tău e ud, zic eu, căci, fierbinte fiind, s-a topit zăpada pe fruntea ătai.

Cu vorbele astea mi-am luat căciula mea de blană din cap şi i-am pus-o lui, apăsându-i-o peste ochi, căci băgasem de seamă că lumina se reaprinsese. Apoi, apucându-l cu amândouă mâinile de subsuori, îl ridicai, îl apucai strâns de-un braţ şi-ncepui s-alerg iute cu el până ce intrarăm în stradele oraşului... astfel încât, ameţit, orbit şi dus cu sila, în apatia lui nu se mai uitase înapoi.

Venirăm acasă. Ochii săi erau turburi, însă faţa luase iar aparinţa de linişte ce-i era obicinuită. Lampa pe masă o lăsasem aprinsă şi fumega pe stinse.

— O, D-zeul meu, aş vrea să nu dorm şi cu toate astea mi-e somn! mi-e somn! [zise Ioan] aruncându-se pe pat.

Ca la toţi degeraţii, îi era somn şi lui; şi fiindcă somnul era, după părerea mea, singurul remediu ce putea să aline o stare ca acea în care se afla el, l-am lăsat să se culce şi eu am început să mă primblu desculţ, ca să nu fac zgomot, de-a lungul camerei. Cam înspre ziuă îmi veni somn şi mie şi mă trântii lângă unul din camarazii mei. A doua zi, când m-am sculat, era ziua-n amiaza mare. El se sculase şi plecase de mult.

A treia zi, pe când se-nsera, Ioan intră trist, rece, însă linişţit în casă.

— Ea a murit, zise el. Vino. Mă luă de braţ pe stradă. Sara era rece, stradele pustii, când văzui luminându-se într-un colţ depărtat patru oameni ce duceau un sicriu negru de brad, cărora le urma un preot în pas repede şi după el – ca şi când durerea ar fi fost repede – urma într-acelaşi pas un bătrân într-o manta sură, lungă şi veche şi o fată îmbrăcată sărac. Ne apropiarăm de convoi, ce mergea repede spre cimitir. Intrarăm, prin crucile şi mormintele ninse, lângă o galbenă groapă săpată din nou, astfel încât din fundul ei ieşea încă un uşure abur de căldura pământului, pe când bulgării prinsese brumă. O-nmormântare într-o sară de iarnă. Cioclul îşi răzimase bărbia unei feţe adânci şi posomorâte pe sapa cea latăşi plină de lut, luna trecea ca un vis prin norii palizi şi reci, preotul cânta un „Pomeneşte, Doamne...", iar bătrânul tată îşi descoperise capul. Pieliţa [feţei lui] era galbenă, iar pe ea ţesuse ani şi dureri în toate părţile trăsuri care mai fine, care mai adânci – capul său, mai mult fără păr: părea că perii argintii, presăraţi numai, erau sădiţi de mâna unei fiinţe nedibace... Ochii săi erau

uscați şi necapabili de-a plânge... privirea țintea fixă asupra sicriului, încât părea că toată expresiunea durerii celei adânci se concentrase în capul său pe jumătate nebun şi-n ochii săi turburi şi fără seamă. Înainte ca purtătorii să depună corpul în sân [ul] său cel adânc de lut, bătrânul, ca prin instinct, făcu un semn, capacul se ridică, şi din fundul sicriului prea mare vedeai parecă o umbră albă, părul în dezordine, fața de-un alb vânăt şi împietrit ca al marmorei, buzele supte şi ochii cei mari închişi şi-nfundați sub fruntea lată şi veştedă. Bătrânul s-apropie şi apăsă lung timp buzele sale reci pe fruntea copilei moarte. Sora sa stătea, o marmură vie, un geniu al durerii, răzimată, cu fața topită de durere, lângă un copac ce-şi scutura frunzele galbene şi pline de neauă pe fața ei albă şi rece. Ochii închişi şi seci, gura ei trasă cu amărăciune, fața ei ce sta să plângă şi nu putea te făcea să crezi că maestrul Canova îşi săpase pe acele morminte o operă a marmoreului său geniu şi c-o întronase printre cruci şi morminte acoperite de ninsoare. Ca un nebun sări Ioan, palid ca o stafie, de lângă mine, şi-şi apropie buzele lui de ochii moartei. Apoi capacul recăzu, pe funii fugea sicriul cel negru în noaptea pământului – şi pe pământ nu mai rămăsese decât suvenirea cea amară a Sofiei. Mi-am închis ochii şi-am visat... ce?... Nu ştiu. Când i-am redeschis, eram singur în cimitir. Luna revărsa printre arborii ninşi şi strălucițiîn haina lor argintie o lumină dalbă ca visul de vară, iar bătrânul cioclu arunca încet, nepăsător, melancolic bulgării ce sunau pe scândurile uscate ale sicriului. Un vis de moarte, de mormânt, iată tot.

Când mă întorsei şi intrai în mansarda mea, Ioan sta lungit drept pe patul meu, părul său era răslățit ca noaptea pe perina albă şi mâinile unite asupra capului, fața neclintită şi ochii închişi. Pe o masă alături cu patul sta o claie de cărți prăfuite, deasupra lor ardea în sfeşnic de lut o lumânare de său, necurățită, făcuse mucul negru şi mare şi

vărsa o lumină galbenă şi nepricepută asupra feţei nesimţitoare a junelui. Pe masă sta un pistol. M-apropiai încet şi-l luai de acolo. În letargia în care-l aruncase durerea sa cea adâncă, Ioan n-auzi nimica. Deschisei un oblon al ferestrei şi-aruncai pistolul pe-un troian de ninsoare. Apoi ieşii din casă şi mă dusei să-mi răcoresc visurile şi impresiunea vie, turburarea întunecoasă [a] sufletului în noaptea cea senină şi rece de iarnă.

A doua zi mă-ntâlnii cu Ioan.

— Ai văzut toate fazele acestei drame a inimii, Tomo, aide acuma de-ţi vezi de aproape actorii... aide la bătrânul şi la fiica ce i-a mai rămas. O Dumnezeul [e], nu sunt egoist, dar cu toate astea tu ştii că eu aş fi vrut ca astlaltă...

— Taci, zisei eu, nu face un păcat. Astlaltă poate asemenea să facă un fericit, Ioane! E tot aşa de frumoasă şi pare-se tot aşa de bună... Dar, în fine, aidem.

Ajunşi la casa bătrânului, intrarăm în odaia încălzită şi familiară. Bătrânul sta, în durerea lui, mut, în fotoliul cel vechi, cu capul plecat asupra pieptului. Fata şedea visătoare lângă fereastră şi se uita în fruntea înflorită a unei roze ce lucea ca o stea înfocată alături cu-ale ferestrei flori de gheaţă. O bătrână-şi făcea de lucru lângă gura sobei. Ziua era aşa de posomorâtă încât în casă părea sară. Ei mai nu simţiră intrarea noastră. Ioan s-apropie de fată, i-apucă mâna şi zise c-o tandreţe de frate:

— Poesis, ce faci tu?

— Ce fac? Nimic – vorbeşte-ncet... tata doarme, numai că somnul său se cheamă durere şi desperare... Nu-l deştepta din somn!... Singurul nostru sprijin, Sofia... s-a dus.

— Îţi prezint pe domnul, zise Ioan, arătându-mă pe mine.

— A! Domnul!... zise ea încet şi înclinându-se nepăsătoare şi uitită, parecă nu mă văzuse... Ioane, -ţi mulţumesc, zise ea, strângând mâna lui, care sta pe scaun faţă-n faţă cu ea, ai fost în acea sară şi tu. Sărman copil! Cât ai pierdut!

— Eu n-am fost, n-am putut, Poesis, întreabă pe domnul dacă n-am căzut în zăpadă nesimțitor, pe calea de-a veni la voi. Domnialui mă-nsoțea.

— Domnul? zise ea surâzând cu tristețe. Dar tu ai fost... nu te-am văzut în fereastră?

— Va să zică am fost, zise el încet şi mişcat, va să zică am asistat la expirarea ei. O, Tomo, cât rău mi-ai făcut. Să mă-nşeli, să-mi spui c-am visat. Mi-o imputam de-o crimă că nu venisem, dar acum... sunt scuzat înaintea ei în ceruri... ea ştie... eu am fost... Dar de ce nu mi-ai spus-o? M-aş fi întors de unde eram noi şi...

— În starea în care erai? zisei eu. De-ai fi venit, Ioane, azi nu răspundeam de mintea ta şi de viața ta, lucruri la care ştiu că nu prea ții, dar la care era datoria mea de-a ținea.

— Sărman copil! Cât eşti de nenorocit! Eu aş fi nebunit de mult! zise ea, plecându-se şi sărutând fruntea cea curată a lui Ioan.

Fruntea lui rămase liniştită, dar se acoperi c-un nour de vise.

— O voi urma, zise el încet şi mişcat, şi ochii săi se umplură de lacrimi, o voi urma în curând.

— Taci, zise ea, să nu ne-audă! Arătă cu ochii la tată-său, ce stătea pierdut în durerea lui mută şi adâncă.

Mai stăturăm câtva... foarte puțin... ş-apoi ne-am întors înspre casă... Inima mea era înecată-n raze, sufletul meu – îmbătat de-o dulceață nemărginită şi plin numai de-un chip, de-unul singur... Poesis! Ioan se despărțise de mine. Eu intrai în casă şi, trântindu-mă dinaintea mesei cu cărți:

— Poesis, murmurai răpit, te iubesc! Am visat... am cântat, am scris, toate despre ea... ființa mea era plină de-un singur vis... mintea mea nu vedea alt chip decât pe-acel înger de marmură: „Poesis!”

L-am căutat pe Ioan şi-am cercat a-i spune. Dar el devenise tăcut şi respingător... ne'ncrezător către orice. Îşi

râdea de cer şi de Dumnezeu; despreţuia oamenii, încât ţi s-ar fi părut că sub zdrenţele lui râde un rege sceptic şi crud ca Satana. Nu mai puteam vorbi cu el. Îl întrebai numai într-o zi despre împrejurările acelei familii.

— Mizerie, zise el, mizerie, soartea sufletelor mari, sufletelor de îngeri... pe când cei mari, idioţi în mărirea lor, se primblă în trăsuri aurite. O! aceşti mari! n-ar putea ei să încurajeze, să susţie pe acel bătrân poet ce-şi hrăneşte viaţa cu visuri, ce moare de foame cu tot geniul său, care e silit să-şi lase fetele să umble goale şi sărace pe strade, astfel încât prostituţiunea îmbrăcată în mătase râde cu hohot pe urma virtuţii zdrenţuite? O, prostituţiunea şi ruşinea se-ngroapă-n morminte de marmură şi-n sicrie de plumb acoperite de catifea, pe când virtutea doarme somnul ei etern între patru scânduri de brad. Şi la ce există virtute, la ce? Pe teatru cu virtutea, cu noblețea – ce-nsemnează acei oameni de nimica, care-ntr-o lume de răi, de faţarnici, de egoişti fac pe virtuoşi [i], pe nobili [i], pe sufletele caste. Poate oare virtutea să-nvingă viciul... Învinsu-l-a vrodată? Când? Pe teatru, pe scenă cu virtutea, nu în viaţa practică, unde-ţi trebuie mişelie ca să nu mori de foame, şi părerea, numai părerea omului onest ca să mori fericit şi neplâns de cei ce rămân în urmă... mai ales dacă laşi avere. O! am văzut scene unde mama ascunde testamentul tatălui în sânul ei, de frica fiilor ei, ce, aproape cu cadavrul ne'nmormântat încă, caută cu ochiri umede, însă de şarpe, testamentul răposatului. Am văzut asemenea scene, unde soţia leşină numai pentru că letargia şi libertatea ce dă paloarei sale îi şade bine. E infam tot ce e om... Nu cred în această bestie răutăcioasă care se trage din măimuţe şi care şi-a adus toate obiceiele rele ale strămunilor ei.

— Taci, zic eu! Sofia ta n-a fost femeie?...

— Femeie, ea? zise el, surâzând amar – ea, femeie? Aiurezi! Un înger a fost, un înger cum îl cugetă Dumnezeu numai o

dată în mijlocul eternității sale fără margine. Ce e femeia? Acest om ce trăieşte pentru a-şi spoi faţa cu colori, vorba cu minciună şi ochii cu lacrimi înşelătoare? O sfinx ce plânge când te tradă, ce râde în inima ei când ochii ei sunt plini de lacrimi. O, ea n-a fost o femeie... Protest în contra numelui.

Asta era dispoziţiunea lui Ion în urma morţii Sofiei. Mult timp în urmă, el, deşi cu inima sfâşiată, deşi cu sufletul turbure, însă cu fruntea sa de artist etern senină, nu te lăsa să întrevezi nimica.

Eu, din contra, care văzusem figura frumoasă a acelei fiice a pământului, a acelui înger blond, eu îl visam zi şi noapte, şi mi se părea că atuncea când îngenuncheam la o icoană neagră de lemn din biserica noastră, când dascălul murmura în strana lui rugăciuni într-o limbă veche şi mai mult slavă, pe când preotul în altar îşi înălţa slabele sale mâini spre ceruri, mie mi se părea că mohorâta roşie icoană a Maicii Domnului din iconostas lua conture din ce în ce mai albe, faţa sa cea ştearsă şi ne'nţeleasă devenea ca suflată de-argint trandafiriu, părul său acoperit de maramă brodată cu aur părea că undoia în lungi şi dezordinate bucle blonde ca aurul, ochii săi stinşi de vreme păreau că lucesc ca două flori vinete, iar buzele sale sânte, galbene şi închise păreau, rozate, a murmura vorbe, pe când haina cea plină de falduri şi roşie devenea în ochii mei painjeniţi albă ca gazul cel alb. În biserică, în locul maicii lui Dumnezeu, eu priveam, prin lacrimile mele amare de amor, pe acel chip drag inimii mele, pe Poesis.

Cine era ea? Ce era? Cu ce se ocupa? Actriţă de mâna a doua, de la un teatru de mâna a doua, ea juca subrete, deşi pasul şi atitudinea arătau pe tragediana.

Teatrul era într-un suburbiu al oraşului, zidit de scânduri în mijlocul unor grupe de arbori care formau, în complex cu alţii mai depărtaţi, un fel de grădină sau, mai bine zis, pădurice.

Pe-o uşă la capăt puteai privi pe scenă, cu toată crasa ei dezordine naintea reprezentării, cu boschetele a căror verde e amestecat cu pete roşii, roze adică, cu bănci ce stau încă trântite pe scenă, cu fondaluri ce spânzură pe la jumătatea scenei, cu fundul în care vezi încă stând mobilele grămădite una peste alta, candelabre peste scaune, mese culcate cu picioarele-n sus pe canapele, oglinzi întoarse cu sticla spre perete, scoarţe învălătucite, rechizite aruncate una peste alta, şi-n stânga, şi-n dreapta cabinete de scânduri numite garderobe, în care se-mbracă şi se spoiesc actori [i] şi actriţele.

Intrai şi eu pe scenă, printre mulţimea cea foitoare de maşinişti care se-njură unii pe alţii, şi m-apropiai de una din cabinele de scândură în care ştiam că se-mbrăca ea. Printre spărturile scândurii am privit şi eu înăuntru. Sărmana copilă! Abia-i murise sora-sa, şi ea trebuia să joace un rol vesel. Puţin alb trebuia feţei sale celei de-o albeţe palidă, o lină adiere cu roşu îi dete un fel de reflect trandafiriu asemenea [cu] al luminii serii. Sânul ei era acoperit numai c-o uşure cămaşă de gaz care trăda mai mult decât acoperea piepţii cei mai rotunzi, mai albi, mai mici, ce păreau sculptaţi într-o marmură de argint de mâna unui sculptor orb, căci, văzând, n-ar fi putut decât să sfarme de gelozie opera sa. Ea juca pe-un înger, într-o feerie fără de înţeles cu dei ex machina, care plăcea şi era frumoasă numai pentru că persoanele ce jucau în ea plăceau şi erau frumoase.

Îşi pusese aripile albe; îşi gătise complet toaleta şi, pe când orchestra începu uvertura cu rugăciunea din Norma, Poesis căzu pe scaun într-o atitudine visătoare, cu capul lăsat peste umere şi cu mâinile unite, astfel încât nu te-ar fi prins mirarea dacă, răpită de acel cântec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat încet, încet, nemişcată şi tristă, ca sufletul unui

înger suind, la ceruri, purtată ca pe nesimțite de aripile ei albe-argintii.

Eu stam şi-o contemplam. Voluptatea acelui sân de marmură, visătoria acelei fețe palide îndreptate spre cer, acele mâini mici şi albe unite ca pentru rugăciune, acele brațe rotunde, goale, fragede, lăsate în jos ca şi când ar fi denunțat desperanța, acel corp ce sta să-ngenunche, acele aripi ce stau să se mişte şi s-o ducă – toate astea făceau un singur chip, un singur corp frumos, dulce, ideal – Poesis!

Dar clopoțelul cel amorțit al sufletului zgârie aerul scenei şi eu mă depărtai de cabină, pentru ca să nu observe cumva ea că eu surprinsesem frumusețea ei în forma sa cea mai plastică şi mai divină. Ea ieşi în curând din cabină. Mă văzu şi surâse; eu încercai să invent un compliment cât se poate mai nestângaci.

— Ce te-a adus în atmosfera asta ce miroase a colori de ulei şi ulei de lampe? zise ea surâzând.

M-am roşit şi-mi plecasem ochii ca un băiat din şcoală surprins asupra găinilor de hârt [i] e ce le face într-ascuns şi pe sub bancă. Dar luându-mi inima-n dinți, pentru că, în fine, trebuia...

— D-ta! zic.

— Eu? Glumeşti, zise ea... şi albul dat pe față nu putu opri ca fața ei să se înflăcăreze ca focul.

Fondalul se lăsă cu desăvârşire la pământ, şi noi rămaserăm după el.

— De când te-am văzut, urmai, apucându-i mâna, ochii mei au orbit de lumina ta şi inima mea s-a-nchis pentru toată lumea din cauza amorului pentru tine. Poesis, am uitat cărțile colbăite, ştiința şi poezia, idealele uneia şi-a alteia, de când ai apărut tu înaintea mea. Nu ştii, nu poți şti cât te iubesc. Tot ce e frumos azi pentru mine, azi se-ntruneşte-n tine: floare şi pasăre, primăvară şi basm de

iarnă, albeța Nordului şi flacăra Sudului, toate, toate idealele pierdute le regăsesc într-un singur chip, într-al tău!

— Replica, zise ea repede şi turburată.

— Mă iubeşti? zisei eu, îngenunchind şi reținând-o cu furie.

— Da, zise ea turburată, surâzând, roşind, dar fugind totodată dinaintea mea acolo unde-o chema replica ei, astfel încât auzii vocea ei, de-un timbru umed şi copilăresc, pătrunzând scena, şi publicul ce aplauda entuziasmat la apariția acestui înger pământesc.

Eu rămăsesem în genunchi şi cu mâinile unite după fondal şi sorbeam cu tot sufletul meu notele de argint a vocei sale ce veneau până la mine. Eram zdrobit de fericirea mea. Pe când stăteam extaziat, cu capul plecat în pământ, răpit ca de-o suvenire şi setos să mai ascult vocea ei, ce încetase, aud în dreptul meu un foşnet de rochie... îmi ridic ochii... era ea... Se uita cu o milă nemărginită, c-un amor nemărginit asupra figurii mele îngenuncheate.

— Poesis, şoptii eu, ridicându-mă şi întinzându-mi brațele. O clipă, şi zăcea ca înmărmurită pe sânul meu, încunjurând cu brațele ei albe şi goale gâtul meu. Cu buzele mele căutam fața ei, ce se ascunsese pe pieptul meu, dar în acel moment ea-şi descleştă un braț al ei demprejurul gâtului meu... îmi atinse cu dosul mâinii gura mea însetată, apoi, întorcându-se, dispăru surâzând. În zadar întindeam plin de dorință brațele mele spre umbra ei fugitivă... Ea zbura.

Se-ntoarse înapoi.

— Copilul meu, zise ea c-un aer serios, netezindu-mi fruntea. Acompaniază-mă pân-acasă. Tatăl meu e în orchestră, el ține violoncelul... până la actul al patrulea e încă mult... apoi el vine singur acasă. La* revedere! zise ea, intrând în cabină şi roşindu-se uşor, ca şi când s-ar fi ruşinat de ceea ce zisese.

Ieşi în curând, schimbată în hainele ei de totdeauna şi învelită într-o scurteică blănită, care-o prindea de minune, şi c-o pălărioară de catifea în cap.

— Uite! na legătura! zise ea, dându-mi în mână o legătură. Ieşirăm pe portița de din dos a teatrului şi-n curând ajunserăm câmpul, în care se vedea de departe căsuța bătrânului muzicant, a cărei ferestre ardeau în noapte ca două plăci de argint. Era aşa de tăcută şi albă câmpia, era aşa de rece şi senin aerul, era aşa de fierbinte şi întunecat amorul meu! Mergeam cu ea alături, cu ea, care trecea, un suflet cald şi tânăr de copilă, peste câmpia ninsă şi bătrână... În acel moment vedeam în ea totul... idealul meu, îngerul meu, femeia mea. Femeia mea... când îmi imaginam că acea copilă dulce şi blândă ce trecea alături cu mine putea să mă numească vrodată bărbatul ei, un farmec ne'nțeles, o căldură ca aceea a camerei încălzite în timp de iarnă, un aer îmbălsămat, apăsat, familiar trecea prin noaptea cea pustie şi rece a sufletului meu. De douăzeci de ori eram să mă repăd s-o strâng în brațe c-un amor copilăresc şi nebun, de douăzeci [de ori] zâmbetul ei mustrător şi viclean, care părea că ghiceşte tot ce se petrece-n mine, îşi râdea de încercările mele.

În fine ajunserăm la casă. Iute şi grațioasă, ea sări nebunatic gardul şi dispăru râzând prin arborii cei ninşi ai grădinii, eu o urmai -şi intrarăm prin uşa de din dos a casei, ce da în grădină, în tinda întunecoasă, în care lucea într-un colț gaura cheii de la uşa camerei iluminate. Intrarăm înlăuntru. Lumina ce-o arunca căminul cu oblonul deschis era roşcată, aerul cald, şi un miros de cafea prăjită, îmbătător, făcea ca aerul şi lumina din casă să doarmă parecă. Singura schimbare a casei era că pianul venea acum de-a lungul peretelui de lângă fereastră, astfel încât clapele sale veneau tocmai alături cu fereastra, în care stau oalele cu o roză roşie şi-nflorită şi cu un palid crin, ca o copilă

înamorată, şi strălucit ca argintul. Ea-şi aruncă blana de pe sine şi rămase într-o rochie cu talie, de mătase sură. Tălioara ei subțire, s-o cuprinzi cu mâna, zâmbetul şi ochiul ei cel viclean, apoi un fel de slăbiciune molatecă, ce cuprinsese toate mişcările ei ca adorminde, făceau ca ochii mei să se aprindă de-o dorință nemărginită şi ne'nțeleasă. Am tras un fotoliu față cu căminul ce ardea şi răspândea o căldură moleşitoare şi am silit-o mai mult să se arunce în el. Lumina roşie ce-o revărsa focul sobei peste fața şi fruntea ei palidă, zâmbetul ei trist şi vesel ce părea că acordă totul, genele ei deja pe jumătate închise... şi eu, ce îngenuncheasem în față, țiindu-i amândouă mâinile cu mâinile mele şi uitându-mă cu sete şi cu amor nemărginit în fața ei.

Am cuprins cu amândouă brațele gâtul ei, eu însumi mă ridicam încet, încet, ca poate să-i răpesc o sărutare lungă şi fermecată. Dar ea păru că se trezi din visăria ei molatecă şi somnolentă... Îşi deschise pe jumătate ochii, mă respinse cu blândețe şi, lovindu-mă peste frunte, surâzând, zise:

— Copil ce eşti! Du-te! Apoi, desfăcându-se cu o silă de putere grațioasă din mâinile mele ce țineau pe-ale ei, ea se duse de se aşează pe fotoliul de lângă piano şi deschise coveltirul. M-am repezit şi la fotoliul acela şi, aruncându-mă în genunchi, am cuprins cu beție talia ei cu amândouă mâinile şi-mi apăsai capul amețit de amor în poalele ei. Astfel, în atitudinea această, ea-şi întinse brațele pe clape şi-ncepu să bată clapele cu o vioiciune melancolică; era un vals turbat, înamorat şi trist, a unuia din maeştrii germani, ce mă amețea, mă tâmpea şi mai mult. N-auzeam note şi armonie ci numai un vuiet melancolic şi voluptos, care se pierdea încet, încet.

Îmi ridicam capul, priveam cu atâta amor în fața ei roşită de căldură şi strânsoarea brațelor mele, simțurile mele erau

îmbătate şi nu puteam răspunde de ele de iritate ce erau, privirea mea era un foc, strânsoarea mea o turbare.

— Poesis, zisei cu voce înecată, te iubesc!

— Tst! tată-meu! ţipă ea încet, sculându-se şi răzimând mâna dreaptă de marginea ferestrei.

Mă sculai din genunchi la această veste neaşteptată. Ea rupse floarea de crin din oala din fereastră şi apăsă cu ochii mai închişi o sărutare arzândă pe floare – astfel încât se păru că albul cel d-argint al crinului se roşeşte, apoi c-o expresiune limpezită de amor mi-o întinse cu braţul stâng mie. Am depus şi eu sărutarea mea pe acel crin ce nu putea fi mai alb şi mai curat decât faţa verginei mele mirese – o sărutare de foc, o sărutare eternă! Mă repezii spre uşă... dar mă-ntorsei în prag şi-o priveam răpit cum nalta şi subţirea ei statură sta ca răzemată c-o mână de piano, privind în urma mea. Încă o privire şi-am ieşit, căci auzeam paşii bătrânului trosnind pe din faţa casei, pe cărările îngheţate ale bătăturii. Ieşii pe din dos şi, trecând prin grădină, sărind gardul, am trecut ca purtat de vânt peste câmpie, fericit şi aprins... şi intrând în chilia mea cea umilită, mă simţeam fericit ca un rege asupra acelor camarazi horăinzi. La lumina fumegândă a lampei am scris versuri, ce le-am găsit în urmă rătăcite printre hârtiile mele şi pe care ţi le citez întocmai: Când sufletu-mi noaptea veghea în extaze Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază, Încins într-o haină de nori şi de raze, Mişcând a lui aripi pe capu-mi aprins, Dar când te văzui într-o palidă haină, Copilă cuprinsă de dor şi de taină

— Fugi acel înger de ochii-ţi învins. Cum marea ce doarme profundă şi lină Reflectă în sânu-i de-amor şi lumină Pe soare, ce trece în calea-i divină, Vărsând ziuă de-aur în umedu-i sân, Astfel tu, copilă, tu, vis de iubire, Din negrele-ţi stele, o dulce zâmbire, Din sufletu-mi noaptea schimbă în senin.

Cine era fericit ca mine? Pierdut în visări fără fine, părea că fiecare floare şi fiecare stea e sor' cu mine, sor' dulce, surori amantei mele. Adeseori, în nebunia [mea], uitam pe Dumnezeu, visam că eu îs lumea cu miriade stele şi cu miriade flori, şi-mi părea că-mi plec albastrele mele mări şi înstelatele mele ceruri, munții mei cei negri şi văile mele cele verzi, nopțile mele cele lunatece şi zilele mele cele de foc, îmi părea că le plec toate şi le-nchin cu tămâia vieții lor unei palide umbre de argint, ce-mi părea centrul lumii, umbră ce cobora razele soarelui ca pe-o scară de aur – umbra Poesis! Adeseori îmi părea cum că Eternitatea nu mi-ar fi destulă s-o ador şi că, îmbrăcat în haina morții, eu, în luptă cu bătrânul timp, îi rumpeam aripile şi-l azvârleam în uitare! Altădată limbile mi se păreau neroade, vorbele fără înțeles... orice vorbă ce nu o puteam referi la ea îmi părea o nerozie, şi o nerozie să cuget asupră-le... mintea mea încetase de a-mi interpreta înțelesul vorbelor... uimit şi nebun, vedeam în închipuința fiecărui concept numai palidele conture a divinei sale umbre.

Dar acest amor timid ca al columbilor de argint cade în anul durerii 48. La ce trebuia să cadă atuncea? La ce? Oare [nu] putea anul acesta să treacă fără amoruri? Începuse a fierbe în toată Transilvania, şi primăvara cea verginã a adus flori frumoase şi zile de aur, însă pentru ghicitorul profund ce-ar fi cutreierat câmpiile înflorite ale Transilvaniei ele s-ar fi părut profunzi şi întunecați ochi de mort. Asprul arhangel al răzbunării părea că pătrunde prin aerul ei cel amețit şi bolnav. Ungurii cugetau încă o dată, dar astăzi pentru ultima oară, cum că prin uniune şi furci vor stânge pe români de pe fața pământului, credeau cum că vor putea unguri piatra rece şi izvorul vergin, că vor putea unguri codrul cel bătrân şi maiestos, că vor putea pune ideea uniunii ungare în creierii cei bătrâni şi înfricoşați ai munților, creieri ce începeau, ce începuse a se înfierbânta

de-o idee uriaşă şi sublimă: Libertatea. Ei credeau, şi au crezut-o pentru ultima oară, cum că bătrânii şi înviforaţii garzi ai cetăţei Transilvania – munţii cu capete de piatră – vor dormi şi-acum somnul lor etern, nu se vor trezi la urletele cele false ale descreieraţilor care inventau imperii şi 16 milioane de unguri, care din fericire pentru lume nu există decât în oarbele fantasmagorii ale unor nebuni. Ci garzii regi s-au trezit. Freamătul codrilor ce dezgheţau din seculara lor amorţire freamătul aripelor de fier ale vulturului român a speriat pe inamici – azi îi sperie somnul acestui vultur, căci nu ştiu la a câta potenţă va ridica acest somn puterile sale. O, inamicii noştri s-au temut totdeauna de noi, dovadă că secol cu secol a conspirat pe faţă şi-ntr-ascuns contra existenţei noastre, şi aceste conspirări toate n-au servit decât spre a ne împietri, spre a ne-ncremeni în existenţa noastră. De ne punea alături cu ea, de ne deschidea amândouă portalele de aur ale privilegiilor şi ale drepturilor ce erau numai ale lor, cine ştie dacă, moleşiţi şi răsfăţaţi, nu deveneam unguri. Compatrioţi, vă mulţumim pentru ura voastră seculară şi ardem de nerăbdare după ocaziunea în care să v-o mulţumim astfel încât s-o ţineţi minte pentru eternitate. Cât pentru patria ce voi o numiţi maghiară, cată să aibă cineva insolenţa unui ungur pentru de-a o mai numi astfel – cât pentru noi cată să aibă cineva ignoranţa unui Rössler, care ne face imigraţi, astfel însă încât cei imigraţi să fie 10 milioane, iar cei din izvorul emigrării numai 800.000. În fine, insolenţă ungurească sau ignoranţă pedantă nemţească; una din două e de trebuinţă pentru ficţiunile mari ale imperiului unguresc şi a nimicniciei românilor. Şi ce-au adus peste Transilvania cu scâlciatele lor idei? Moartea cea oarbă care-i secera cu miile şi ura cea cumplită a celorlalte popoare contra a tot ce-i maghiar! Şi toate astea le propagau deşerţii în numele poporului maghiar care, bun şi blând cum sunt toate

popoarele, până-n marginile unde nu l-au ameţit, părea predestinat să trăiască în pace şi-n frăţie cu românii. Dar ei au explicat rău şi fals foile cărţii Destinului şi au pătat şirurile sale cu sânge. Senina dicţiune a lui Dumnezeu:...trăiţi în pace, căci sunteţi singurele naţiuni eterogene în oceanul panslavismului, această dicţiune ungurii trebuiau s-o întoarcă şi s-o traducă spre pierzarea lor. Ei au vrut-o, nu noi!

În ţara toată mişcarea română – antiunionistă fierbea în clocotul cel mare. Adunarea din duminica Tomei, preparatorie, fusese; fusese şi adunarea cea mare din Câmpul Libertăţii, unde flamura reînvierii sfâşia aerul cu tricolorul său. Virtus romana rediviva!

Luasem parte cu Ioan la toate acele manifestări de viaţă ale naţiunii – etern unice în felul lor – şi apoi ne-am întors la locul turbure a studiilor noastre. Dar cine mai putea studia ceva! Capetele noastre prinsese foc, faţa cea palidă a lui Ioan se-nroşise de-un roşu ofticos şi bolnav, căci în inima lui fierbea amorul cel mare al naţiunii.

Mă dusei la Poesis. Noaptea era lucie şi dalbă, aerul părea nins de razele cele argintii şi înamorate* ale lunii, care se pierdeau prin verdele întunecos al arborilor şi tufişelor risipite din grădina ei. Mă aşezai pe-o bancă şi cugetam; D-zeu ştie de ce eram trist! Cu mâinile unite şi lăsate leneş peste genunchi, cu fruntea plecată şi cu părul risipit peste ea, astfel şedeam în grădina ei şi gândeam lucruri de care nu-mi pot da cont, pe când luna, lunecând alene printre nourii de argint ai cerului albastru, gândea şi visa ce niciun om nu ştie. Un foşnet uşor prin cărările nisipite mă trezi din reveria mea. Era ea. Un negligé ce părea o negură de argint scălda în albeţa sa fantastică şi diafană figura ei naltă, mlădioasă, subţire ca o elfă de mare. S-apropiase de mine; în momentul când o văzui, ea se aşează molatecă pe genunchii mei şi-mi sărută ochii mei, ce se închideau de-o

visărie profundă, căci nu-mi venea a crede că e ea, fantastica zână a visurilor mele îndelungate. Îi luai capul ei cel blond între mâinile mele şi privii la el. Ce trist era acel cap, ce palidă faţa aceea, ce înfundaţi acei ochi albaştri!

— Poesis, zisei, eşti nenorocită? Ce palidă eşti, copilul meu! Tu suferi! Tu plângi!

— O, dac-ar fi să plâng numai eu... Dar să tăcem despre asta. Tomo! poate că azi ne vedem pentru ultima dată.

— Ultima dată? Aiurezi, Poesis! Ultima dată?

— O, copilul meu, de-ai şti ce nenorocită sunt, zise ea, cu ochii plini de lacrimi, înlăturând cu mâinuţele ei albe părul negru de pe fruntea mea şi arzând cu buzele ei contrase de plâns fruntea mea întunecată. Ce nenorocită sunt, fără ca să ţi-o pot spune ţie. Dacă te pot ruga ceva în numele maicii tale, în numele acelui înger curat, uită-mă! Uită-mă, cel puţin până ce voi muri... După ce voi muri...

— Poesis, pentru D-zeu, ce va să zică asta? Spune-mi ce ai?

— Ce am? Nu-ţi pot spune ce am. Dar să uităm asta... să le uităm. Ce frumos eşti tu în astă sară. Părul tău pare a fi de eben şi ochii tăi diamanţi negri! Ce frumos e iubitul meu... iubitul meu? Nu al meu...

— Nu al tău, Poesis?... Tu nu eşti a mea, îngerul meu cel blond? Aide, poate c-ai plâns unde-am lipsit atâta vreme, de-aceea oare să nu mai fiu al tău? Poesis, această patrie va fi a mea, ca şi a inimicilor noştri; atunci tu vei fi femeia mea, frumoasa mea femeie, zâna grădinioarei mele, matroana vetrei mele părinteşti, mama copiilor mei! O, ce frumoasă eşti tu... ce mult o să te iubim noi... eu şi cu tatăl meu cel bătrân, pietrarul! Tu vei scutura praful de pe cărţile mele, a lucrătorului cu spiritul, tu vei netezi cu mâna ta molatecă şi albă creţii de pe fruntea mea, tu c-o sărutare vei însenina-o! Şi o să te iubesc, o să te iubesc cum îmi iubesc patria, cum iubesc pe Dumnezeu! Poesis!...

Prin straturile de flori roiau fluturii nopții... arborii înfloriți îşi plecau ramurile îngreunate de flori albe şi roza pe frunțile noastre -parfumul îmbătător al primăverii umpluse cu suflarea sa răcoare şi virgină piepturile noastre, gură-n gură îi sorbeam suflarea, ea, cu genele jumătate închise, nu rezista defel dezmierdărilor mele melancolice... numai luna veghea ca un dulce soare de argint asupra îndelungului nostru amor!

A doua zi, sculându-mă fericit de pe patul meu cel vârtos de paie şi aninându-mi mantaua de umere, începui să colind stradele oraşului: o cocardă tricolor-român în butonieră, pălăria largă, cam într-o parte, fața mea palidă, ce arăta osteneala, zâmbea, şi-mi târâiam bastonul pe prundul mărunt al stradelor fluierând printre dinți o arie, nu mai ştiu care.

Deodată auzii în urma mea sunetele monotone ale unei muzice mortuare. Îmi întorsei capul, stătui în loc şi, luându-mi pălăria, fața mea se întristă puțin câte puțin. În urma mortului venea o trăsură, şi-n ea, în rochie lungă de mătase neagră, o față palidă încadrată de păr de aur, față cunoscută mie, puteam să n-o recunosc?... Era ea... Poesis!... Cu toate astea nu putea să fie ea. Paloarea mortală ca aceea a peretelui, părul cel blond, fața era a ei... dar ea în acea pompă?... Ea, aşa de săracă?...

Dar în trăsura a doua? Cine era? Doi dandy din cei mai corupți ai oraşului, care râdeau în convoiul mortuar, îmbrăcați cu pantaloni de călărie strâmți, cu veste vinete, cu legături roşii, cu jachete galbene, cu pălării largi şi cu câte două lanțuri de orologii. Secele fețe de maimuță râdeau râsul cel amar al desfrânaților sceptici, într-un convoi care numai râsul nu era apt de a-l excita.

Rătăcit, în neputință de-a-mi da cont de ceea ce cugetam şi simțeam, urmării convoiul până la biserică. Mulțimea se grămădea la uşă şi-năuntru. Eu pătrunsei izbind cu coatele

fără cruțare în toți ce-mi sta în cale; în ochii mei rătăciți, în împrejurarea că nu-mi ridicasem pălăria intrând în biserică, în pumnii mei strânşi, în dinții mei rânjiți într-un râs sălbatec o fi fost ceva straniu care îndreptă ochii lumii spre mine.

— Un nebun! şopti unul aşa de tare încât îl auzii, însă, în noaptea turburării mele, acel glas nu mi se părea aievea, nici mi se părea că sunt între oameni... mi se părea din contră că sunt singur, cuprins de spasmurile unei viziuni teribile, căci nu vedeam decât coşciugul ce mi se părea plutind prin aer, nu vedeam decât pe ea topită de plâns, alintând după coşciug de brațul unui om. Ochii de foc a lumânărilor de ceară dansau prin aer în noaptea bisericii ca stele murdare şi roşii... mortul din coşciugul descoperit părea că se strâmbă la mine şi murii cei negri şi reci ai bisericii tăiau fețe urâte şi crepate prin pereți, cu ochi negri şi cu capete strâmbate de turbăciune!

— Cine-i acel om? strigai din toate puterile mele, cu toate că părea că un demon cu degete de lemn îmi strângea gâtul!... Mă repezii la el... dar un cioclu mă pocni cu pumnul în frunte, încât îmi scăpărară ochii scântei verzi şi căzui amețit pe spate.

Nu ştiu cât am zăcut astfel, când m-am trezit însă eram culcat pe-o bancă de piatră din colțul bisericii şi la capul meu veghea Ioan!

— Cine-i acel om? fúră primele cuvinte ce le putui pronunța.

— Cine!... Ce treabă mare... cel ce-o întreține pe dânsa... un conte, mai ştiu eu!... Dă-o dracului... nu e femeie?... putea [să fie] mai altfel de cum sunt toate? Aide de-aicea!

El mă luă în brațe şi mă sculă drept în picioare. Luându-ne de braț, ieşirăm la uşa bisericii, la care sta bătrânul sacristan şi vro doi cerşitori zdrențuiți. Plecarăm stradele-n sus şi Ioan mă duse la el. Camera sa era mică şi-

ntunecoasă, şi întunericul ei mai era ridicat încă prin un perete îngust, acoperit cu pănură neagră în mijlocul cărei era o cruce albă. În genere însă camera sa respira eleganța fină şi artistică, care contrasta foarte mult cu hainele sale mai mult unse şi rupte. Cărțile aurite şi legate stăteau în şir pe-o masă acoperită cu roşu, pe care stăteau risipite creioane, pensule, palete şi colori în cutii mari sau unse pe țeste de scoici marine. Mă trântii pe-un scaun, aruncând o ochire numai indiferentă pe toate aceste obiecte ce-ntr-al [t] fel de dispoziținne mi-ar fi părut poate stranii. De-o lature-a pănurei negre spânzura un canaf alb de-un şnur asemenea alb...

Ioan apropie un scaun de-al meu şi [s-*] aşează astfel încât pieptul îi venea drept în umărul meu cel drept, apoi, încunjurând c-un braț grumazii mei, iar cu cellalt pieptul, el îşi plecă fruntea pe umărul meu drept şi-mi şopti la ureche:

— Azi rump orce legătură cu viața, azi rump legătura de amicie cu tine, legătura de amor cu umbra, cu aducerea-aminte a Sofiei. Tomo, de azi înainte eu nu mai sunt al meu. Eu mă duc şi te las pe tine aicea... dar înainte de-a merge voi să-ți arăt în ce consista nebunia vieții mele, căci tu n-ai ştiut că eu sunt pictor.

El se sculă şi, trăgând şnurul alb de la pănura neagră ce sta drept în față, văzui pe perete un cadru ce-mi părea viu. Ochilor mei turburi le părea viu în adevăr. Era Sofia. Părul ei cel cenuşiu, adunat într-o coroană ca o citadelă pe frunte, ochii ei profunzi, negri, strălucițI, fața ei musculoasă şi palidă, buzele subțiri şi vinete... era Sofia... în toată frumusețea ei cea originală... blondă, pe care numai Sudul o cunoaşte... Ioan îşi împreună mâinile şi se uită în extaz la acel portret mare ca-n viață... Ochii săi ardeau, buzele lui tremurau, eu stam speriat, uimit şi mă uitam ne'ncrezut de realitate la această scenă în care portretul părea viu, real, şi

Ioan numai o umbră moartă în care trăiau doar ochii cei înfocați.

— Sărman cadru viu, sărmană operă a imaginațiunii mele! Ce greu a fost să te creez din haosul durerilor şi a desperărilor, ce cumplit e să te sparg acum de stânca cea rece a deşteptării mele! Dar te sparg... căci tu eşti singurul lucru ce mă leagă de viață şi de trecut.

El scoase un pumnal ascuțit şi mic din sânul său şi sfârtecă cu o cruce curmezişă tot portretul, astfel încât pânza se-nvălătuci în câtepatru părțile de cadrele de lemn aurit a portretului şi sub el rămăsese gol peretele alb. Ochiul său era sec, surâsul amar, căci lupta fusese cruntă.

— Tomo, zise el, eu mă duc, cu toate că nu te oblig să mă urmezi. Rămâi tu aicea, în casa mea, aicea vei trăi comod şi neturburat de nimeni, cum am trăit eu, dat cu totul nebuniei mele, picturii. Trăsura mă aşteaptă de mult... adio! Amicia mea, gândeşte că n-ai fi avut-o niciodată şi te consolă! Adio!

O dată-ncă-mi scutură mâna şi zbură pe scări în jos. Trântii uşa după el, mă trântii în pat şi apăsai capul afund în perini, cu fața-n jos, abandonându-mă cu totul durerii celei mai crude. Cât oi fi stat astfel, în nesimțire mai mult, nu ştiu... când m-am deşteptat însă era noapte profundă şi orologiul vuia o oră după miezul nopții. Aprinsei lumânarea şi, sărind la portretul sfârtecat al Sofiei, începui a combina pânza... dar totul era în zadar. Lângă cămin erau lemne multe şi risipite. Le trântii în sobă şi aprinsei un foc cumplit, trăsei o mică sofă roşie față cu focul, cu cugetarea decisivă de-a astupa soba nainte de-a se potoli focul, astfel încât să mă sinucid cu carbon. Am stins lumânarea şi m-am pus în fața flăcărilor ce linguşeau gâtul căminului cu roşii limbe de balaur. Privind în flăcări, cu picioarele întinse şi cu capul pe piept, viața mea toată mi se părea un fantastic vis de nebun, fără înțeles şi fără țintă, în limbile de flăcări

vedeam parecă arzând toate cugetările mele, zilele mele, visele mele de fericire. Când focul nu mai era decât o grămadă mare de cărbuni acoperită [cu] flăcări vinete, atunci astupai soba şi, aşezându-mă în faţa zgurii, îmi închisei ochii spre a adormi de moarte. Vântul urla afară cumplit şi ploaia cădea măruntă şi rece pe geamurile ferestrei... Parcă vântul cu norii, tunetul şi ploaia făceau nunta lor sălbatecă în regiunile cele negre a-nnoratului cer de noapte. Prin şuierul cel monoton, deşi puternic, al vântului am adormit şi simţeam, parecă, cum creierii mei se paralizează de carbon. Murisem! M-am trezit deodată într-un codru verde ca smaragdul, în care stâncile erau de smirnă şi izvoarele de ape vergine şi sânte. Printre arbori cântau privighetori cu glasuri de înger, prin cărări rătăceau umbre diafane şi fericite şi se pierdeau prin verdura întunecată a dumbrăvilor sânte. În depărtare vedeam o dumbravă de aur care, cu freamătul frunzelor sale, cânta o melodie molatecă şi lină ca aceea a undelor adormite. Între toate umbrele sânte şi albe numai eu aveam corp... Rătăcii ce rătăcii prin pădure, până dedei de un râu cu undele de argint, în mijlocul râului o insulă încunjurată de ape, cu păduri şi grădini din a căror mijloc se ridica la ceruri o biserică naltă cu cup [ol] ele rotunde, toată de aur gravat ce strălucea astfel căci soarele cerului curat se oglindea în cupola cea mare a bisericii. La ţărm era o barcă de aur... Eu mă suii într-însa şi, spărgând cu lopeţile undele de argint ale râului, ajunsei la malul insulei. Aicea totul tăcea, nu cântau păsări, nimica, numai din biserică s-auzea un cântec încet, trist, mormântar, ca bocetul cel înăduşit lângă patul murindului. Intrai, prin portalele de aur ale bisericii, înăuntru. Pe jos, marmură albă ca laptele, pe sus, arcadele nalte de aur, stâlpii de aur... iconostasul cu icoane nalte şi palide de sânţi şi îngeri de-o frumuseţe suprapământească, ce păreau suflate pe pânze de argint, în altar – o masă de marmură cu

sfintele Taine... În biserică nu era nimeni jos, ci numai sus în cor cântau călugărițe cântece de mort... Când dintr-o uşă văzui intrând cu lumânări de ceară albă-n mână chipuri palide cu văl lung, alb, ce acoperea şi capul, astfel de palide încât faţa se confunda cu albul hainelor, ci numai ochii stinşi ca de sticlă se mişcau trişti în orbitele lor. Ei se mişcau încet, încet pân-în mijlocul bisericii... Eu mă ascunsei după o coloană de aur, cu groază. Printre ei văzui o umbră... un bătrân cu părul alb, cu faţa rătăcită şi trasă, lumânarea sa ardea şi el privea în ochiul lumânării cu buzele strânse şi cu ochii ficşi... Mie-mi părea că-l cunoşteam. Răzimată de-o coloană, drept în faţa mea, stătea o fată palidă cu faţa ca marmura cea vânătă... ea-mi zâmbi trist şi-mi făcu cu mâna... Era Poesis... Poesis! strigai eu... şi deschisei ochii. Focul nu era încă potolit... fereastra însă deschisă, şi o vântoasă sufla cumplit prin el. Gândeam c-o fi deschis-o vântul şi mă dusei s-o reînchid. Când mă-ntorc însă... văd

*

Corpul... s-ar fi însănătoşat curând, însă ceea ce era bolnav în mine, nebun de bolnav, era inima mea. Tot ce-mi aducea aminte de ea... de trădătoarea, le aruncam în foc, care le consuma cum se consuma inima şi viaţa mea. Palid ca o umbră, eu alintam de-a lungul zidurilor oraşului mai mult mort decât viu. Fălcile mi se-nfundase adânc, albul ochilor se-ngălbenise şi negrul era turbure şi stins, părul cădea în dezordine pe gulerul uns şi neşters a rocului meu – astfel umblam printr-o lume străină, din care nu făceam parte, şi când mă rătăceam în vro grădină publică, unde feţe roşii şi vesele chicoteau împrejur, pierzându-se prin arbori, eu credeam că sunt răutăcioase duhuri efemere, care-şi râdeau de durerea mea. Or mi se părea cum că-n juru-le râdeau morţi a căror feţe galbene erau spoite cu roşu, ceea ce le făcea şi mai înfricoşate, şi mai moarte, prin contrastul

între adevărul morții şi-ntre simularea cea spoită a vieții. Altă dată mă pomeneam că mă uitam ore întregi în oglindă şi mă strâmbam la mine singur şi, când mă trezeam din asemenea atonie, mă-nfiora siguranța c-am înnebunit şi teama de mine însumi. Lucrul de care mă temeam mai mult era nebunia, mi-era frică să nu-nnebunesc. Adesea mă pomeneam că privisem, fără să ştiu, câte o oră-ntreagă-n soare şi că ochii mei, orbiți de lumina lui caldă, nu mai puteau distinge nimică, ci un haos vânăt-roşu părea că piroteşte şi mă-nvârteşte mereu, până ce mă trezeam căzut pe iarba câmpului. Eram tâmpit, absurd, idiot. Astfel stam adese înmormântat în iarba mirositoare, albaştri şi mici fluturi de vară roiau prin flori, un soare cald îmi ardea drept în creştet, totul era frumos cum îs frumoase zilele de vară... eu singur numai nu cugetam nimica. Zile întregi cutreieram câmpii până ce dădeam de râu. Acolo, de pe podul lui de lemn, mă uitam în valurile galbene cum zburau repezi, ciorăind, valuri turburi ca sufletul meu sterp, turburi şi neoglindoşi ca inima mea moartă. Apa limpede ca cristalul a izvoarelor nu-mi plăcea, când dădeam însă de ea, începeam a o amesteca cu bastonul până ce, turburată de pământul cel negru, era o icoană vie a gândirilor mele.

Dar nu putea să rămână astfel. Încă o lună de-o viață astfel şi ştiam că voi muri... De-aş fi murit, ce-mi păsa... cine ştie dacă adânc în pământ n-aş fi fost mai fericit... dar aveam un tată bătrân şi a muri eu însemna a-l băga pe el în groapă.

Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului şi o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc. Mergeam astfel printre câmpi cu holde... Holdele miroseau şi se coceau de arşița soarelui... eu îmi pusesem pălăria-n vârful capului, astfel încât fruntea rămânea liberă şi goală, şi fluieram alene un cântec monoton şi numai lucii

şi mari picături de sudoare îmi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului.

Zi de vară pân-în sară am tot mers fără să stau defel. Soarele era la apus, aerul începea a se răcori, holdele păreau că adorm din freamătul lor lung, de-a lungul drumului de ţară oamenii se-ntorceau de la lucrul câmpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale şi doniţe în amândouă mâinile, boii trăgeau încet în jug şi carul scârţâia, iar românul ce mergea alături cu ei şi pocnea din bici îşi ţipa eternul său hăis, ho!... Ascuns în maluri dormea Murăşul, pe el trosnea de căruţe podul de luntri, pe care-l trecui şi eu... De departe se vedeau munţii mei natali, uriaşi bătrâni cu frunţile de piatră spărgând nourii şi luminând ţepeni, suri şi slabi asupra lor.

Una câte una se-aprindeau stelele tremurând în nemărginirea albastră a cerului, când mai sus, când mai jos – şi luna, balana lor regină, palidă ca o mireasă, trecea ca o secere de argint pin norii albicioşi şi subţiri. Mai greoaie scârţiau carele cu lemne ce veneau din munte; românii şedeau culcaţi pe foale în vârful carelor sau, mergând alături, şuierau doine bătrâne şi triste ca suvenirele trecutului. Toate farmecele unei nopţi de vară – lună albă şi stele aurii, fluierul melancolic şi câmpii ce par a adormi, iar drept în faţă, bătrânii urieşi de piatră, munţii, ce acum păreau încununaţi de stele ce tremurau asupra frunţilor lor.

Mergeam neoprit prin cărările albe ce duceau crucişe prin lanurile, unele încă verzi, mergeam, până ajunsei în poala răcoroasă a munţilor. De-acolo apucai pe-o pietroasă cărare de munte. Pe câte-un vârf de deal vedeam arzând focuri mari, şi oameni împrejur, din fundul codrilor ce-nconjurau ca o manta neagră-verde umerii munţilor vuia câte-un bucium durerea lui de aramă; pe lângă alte focuri vedeai parecă cum joacă fete şi flăcăi, iar pin codrii rătăciţi fluierau voinicii printre dinţi şi din frunze câte-o doină adâncă şi

plină de foc. Astfel treceam înainte alături cu zidurile de piatră a muntelui, pe-o cărare îngustă ce ducea mereu în sus, năruită pe-alocurea, pe-alocurea baricadată de bolovani rostogoliți din creştetul munților şi înțepeniți în albia cărării. Săream peste năruituri şi baricade şi-am mers mereu, până ce luna apusese, focurile se stingeau, cântecele încetară, iar răsăritul se roşea slab de faptul zilei. Aerul răcoare al dimineții îmi pătrundea pieptul, simțeam cum îmi amorțeşte gâtul de răceală... până ce văzui satul meu, cu căsuțele lui mici, acoperite cu paie şi risipite prin creierii de piatră a muntelui, de ți se părea un sat de cuiburi de vultur. Trecui prin mijlocul lui, pe lângă mica bisericuță de lemn, şi tocmai la capătul satului mă oprii lângă bordeiul cel înfundat şi sărac al tatălui meu. Prin ochiul de sticlă se vedea lumină. Trăsei zăvorul de lemn de la uşa uscată şi intrai înăuntru. Pe vatră mai ardeau vo doi tăciuni subțiri de nuiele, tata dormea pe-un pat de scânduri nalt ca vatra. După cuptor era încă patul mamei acoperit c-un lăicer, deasupra lui era [o] icoană veche şi afumată a maicii Domnului, dinaintea căreia ardea o candelă mică cu untdelemn. Mă lungii pe patul mamei fără să-l trezesc pe tata şi adormii curând, căci eram foarte obosit. Des-de-dimineață, pân-a nu fi ziua, cucoşul cântă asupra bordeiului şi auzii ca pin somn pe tata sculându-se, luând în mâini apă din un ciubăr şi spălându-se pe față, făcându-şi cruce şi mormăind încet o rugăciune, apoi luându-şi ciocanele de pietrărie de sub laiță şi plecând pe uşafară, fără chiar să se uite îndărătul lui şi fără a mă vedea din dosul cuptorului unde dormeam.

A doua zi cam pe l-ameazi mă trezii şi eu din somnul meu adânc şi fără visuri. Nu ştiu cine pospăia prin casă şi pe la vatră. Era o vară a mea, care băga vreascuri în foc şi fierbea mâncare.

— Tu eşti, Finiţo? zisei eu sculându-mă, luându-i capul între mâini şi sărutând-o.

— I, Doamne! zise ea surâzând cu degetele la gură şi măsurându-mă cu ochii din creştet pân-în talpe. Ce mare te-ai făcut... Uite! şi barbă şi mustăţi... Da tare eşti galben, vere, parec-ai fi îndrăgit?

— Nu ştii tu, zisei eu, uitându-mă în ochii ei inocenţi şi lucitori; nu poţi şti tu ce am suferit.

Dar ce frumuşică era verişoara mea. Faţa albă şi obrajii roşii, părul castaniu şi des, făcut în două cozi întrunite pe spate, neted şi cu cărare pin mijlocul capului, ochii mari, căprii, ce se uitau miraţi la mine, sprâncenele arcate şi îmbinate, nasul fin ca [a] unei dame mari, bărbia rotundă şi plină, iar, când râdea, două gropiţe cochete. Cămaşa albă, cu altiţe şi mâneci largi, fota curată şi nouă, iar picioarele goale. Cu cât o priveam, îmi părea mai frumoasă şi-o sărutai încă o dată.

— O! zise ea, râzând vesel, îţi iei la guri parc-ar fi dintr-al tău... ia fii bun, mă rog, de-ţi cată de treabă, domnişorule!

— De-de! zic eu, n-o lua-n nume de rău... Ş-apoi nu mă uit eu la ochii tăi... fie ei cât de frumoşi...

— O! frumos! Vine vărul pe la noi, ş-apoi lucrul ce mi-l spune mai întâi e că ochii mi-s urâţi! Frumos!

— Da nu...

— Destul, las' că ştiu... Domnu-a fost la cetate... Nevestele de domn au ochi mai frumoşi decât ai mei, seînţelege, zise ea, punându-şi râzând mâinile [-n] şolduri, fiica Evei cea limbută cu dinţii de mărgăritar.

— De-ai şti, Finiţo, zisei pe jumătate râzând, de dragostea mea...

— Dragoste, zise ea repede, ce dragoste?... Şi ridică cu curiozitate din sprâncene. Ce dragoste?... spune-mi şi mie... zău aşa! Te rog, vere! adaogă ea, încreţindu-şi gura şi

plecând ochii cu atâta grațiozitate încât numai pe sub gene se uita la mine.

— Şezi ici pe pat, zisei eu, apucând-o-n braţe şi punând-o să şadă ca pe-un copil obraznic... eu mă aşezai alături cu ea, i-nconjurai grumazul cu brațul meu şi începui să-i povestesc amorul meu şi nenorocirile mele.

Ea asculta c-un fel de seriozitate şi c-o atenţiune copilărească – şi când se uită drept în ochii mei, ai ei se umplură de lacrimi.

— Sărmanul văr, zise ea, sărutându-mă cu atâta dulceaţă şi tinereţe.

Oalele fierbeau pe vatră.

— O, zise ea, ca aducându-şi aminte, trebuie să-i duc merinde tătâni-tău! Las' că ne mai vedem noi desară, mâini dimineaţă... zise ea şi drese ce drese, apoi luă vro două oale din cele pline, surâse şi cu ochii şi cu gura şi plecă pe uşă şi prin sat înainte.

Nu mult după aceea veni şi tată-meu, care auzise de la fată că venisem acasă. El mă strânse în braţele [sale]. Capul său era mai alb, creţii de pe frunte şi brazdele din faţă mai adânci, iată toată schimbarea ce-o băgai de seamă la el – destul însă ca ochii să mi se umple de lacrimi.

Am stat mult acasă, într-o atonie monotonă şi moartă. Între grinzile casei găsisem o carte cu scoarţe de piele roase de molii, cu marginile roşii – în ea erau nişte poveşti manuscrise cu litere bătrâne, iară literele începătoare paleografate cu roşu... desigur vro reminiscenţă de-a preotului celui bătrân, ce murise de mulţi ani. Cu cartea aceea în mână, stăteam zile întregi lungit pe prispa casei la umbră şi descifram maşinalmente slovele cele bătrâne or [i] priveam cu ochii drept în grinzile afumate ale streşinii, până ce-mi simţeam capul ridicat şi pus în poale. Mi-întorceam ochii peste cap... era Finiţa, ce-şi aşezase capul meu pe poalele ei şi-ncepea a-mi povesti ba cimilituri, ba basme, ba-

mi cânta cu vocea jumătate câte-o horă or [i] câte [o] chiuitură cu vorbe cu tot. Astfel şedeam lungit seri întregi cu capu-n poalele ei, pe când vitele se-ntorceau mugind greu de prin munți, iar talancele de la gâturile vacelor cu ugerul greu de lapte sunau alene şi melancolic prin atmosfera cea dulce a serii.

Revoluțiunea ardea în câmpia Transilvaniei, dar mie ce-mi păsa de toate. Pentru realitate eu eram omorât... Nepăsare leneşă, lene de-a cugeta, lene de-a simți, abrutizarea cea mai adâncă şi mai idioată, iată ce făcuse din mine amorul unei femei. Însuşi numele ei, Poesis, nu putea să excite niciun simțământ în mine. Era ceva ce murise de mult pentru mine ce-o uitasem de mult – lucru de care îmi era greu să-mi aduc bine-aminte; căci nu cugetam să-mi fi ucis inima şi să-mi fi omorât inteligența... şi cu toate astea tocmai aceea era ce nici nu-mi trecea prin minte.

Venise toamna şi-ngălbenise codrii din umerii bătrânilor munți, pe vârfurile lor negurile deveneau mai dese – în fine, într-o zi ne pomenirăm cu cei întâi fulgi de zăpadă înecând cu puful lor de argint aerul neguros şi rece al munților. Prin sate colinda vestea cum că se ridicase românii împotriva ungurilor şi Împăratul Codrilor bătrâni şi a munților suri şi sterpi aduna pe vulturii din vizuinile lor stâncoase împrejurul flamurii româneşti. În creierii împietriți ai munților şi-n aerul lor cel rece, flutura tricolorul, trăia libertatea Transilvaniei.

Într-o noapte am văzut un spectacol măreț. În culmile munților, pe frunțile lor de piatră, care de care mai înălțate, se aprindeau, unul câte unul, focuri mari, părea că munții înşişi se apri [n] sese. Împrejurul focurilor vedeai şezând cete întregi de oameni, lăncile culcate pe umere străluceau în aer... lănci de coase care-n urmă erau să devie spaima inamicilor. Din creştetele munților românii slobozeau roți înfăşurate-n paie şi aprinse, care se rostogoleau cu o

repejune demonică până se pierdeau hăulind în prăpastiile adânci, în inima pământului. Buciumele sunau din vârfuri astfel încât ți se părea că sufletele de aramă a munților se trezise şi sunau a moartea lumii. Culme cu culme ardea, atâția uriaşi ochi roşii, câte unul pe o frunte de deal. Codrii bătrâni trosneau amorțiți de iarnă, stelele şi luna erau mai palide-n cer, cerul însuşi părea mai sur. Era unul din acele spectacole mărețe, din acele tablouri uriaşe pe care numai Dumnezeu le poate zugrăvi pe tabla întinsă* a lumii înaintea ochilor uimiți şi a inimii înfrânte.

Revoluțiunea pătrunsese-n munți. La noi, care eram mai în poalele munților, veneau honvezii ca să recruteze oameni tineri, însă aceştia o apucase de mult la Iancu. Oamenii mai maturi aşteptau ca eu să mă fac pribunul (tribunul) lor, însă eu, în starea în care eram, am fost nesimțitor şi impasibil pentru aceste cauze mari. Cu toate astea satul era adeseori vizitat de către tribunii lui Iancu, adesea cete întregi găzduiau peste noapte pe la noi, spre-a pleca înspre ziuă iar, fără ca honvezilor să le fi trecut prin minte ca să-i surprindă cândva. Însă într-o noapte auzii împuşcături prin vecini. Speriat, sar din aşternut, ies afară şi mă sui pe gard, ținându-mă de parii lui, astfel încât dominam cu privirea asupra unei părți din casele vecine. Văzui o casă înconjurată de honvezi şi pe unii trântind cu paturile puştii în uşa casei, pentru a-i sforța intrarea. Dar în momentul acela văzui fulgerând prin ferestrele casei împuşcături şi [auzii] vaietele celor ce-o înconjurase, uşa se sparse cu repejune şi dinăuntru ieşi [un june] cu capul gol, cu sabia-n dinți şi mâinile-narmate de pistoale-ntinse, pe care le slobozi drept în capetele celor ce stăteau în uşă. În urma lui o ceată de oameni înarmați cu lănci împungeau în dreapta şi-n stânga şi, răzbind prin ei, fugiră mereu până în risipiturile unei stânci, prin care pierzându-se nu vedeai în lună decât

oțelul țevilor întinse şi împuşcăturile trimise în cei ce acuma cotrobăiau prin casă.

Dar pe acel june palid, cu capul gol, îmi părea că-l cunosc. Deşi-l văzusem numai la lumina fulgerelor din puşte, totuşi îmi părea că nu putea să fie altul decât Ioan. Mă-ntorsei în casă şi mă culcai iar; însă mi-era cu neputință să mai închid ochii de gânduri. Dacă acela va fi fost Ioan... iată ceea ce-mi umbla mereu pin cap... căci de va fi fost el, deciziunea mea era ca şi luată... trebuia să-l urmez.

Astfel zvârcolindu-mă în patul meu, părea că demonii toți intrase în sufletul meu cel turburat, asemenea unor visuri aievea... unor visuri cu ghearele de fier. În toate părțile mă întorceam, spre perete... dar peretele părea zugrăvit cu chipuri roşii ca acelea ale icoanelor de lemn din bisericele bătrâne – mă-ntorceam spre cuptor, dar cărbunii ce ardeau vineți pe vatră păreau roşi ochi de demoni care se întorceau cumplit, iar în fumul cel verde ce se înălța în sus păream a vedea fluturând părul despletit şi sur al unei furii crâncene. Îmi închideam ochii ca să alung toate visurile acestea... Un somn părea că mă cuprinsese, însă somn cu durere de cap şi cu bătăi de inimă. Creierii mei părea că-i stoarce o gheară de lemn, pieptul meu părea apăsat ca de-o piatră, părea că e cineva pe mine care-mi stinge suflarea, care m-apucă cu brațe lungi şi teribile şi m-aruncă într-un abis întunecos unde cădeam mereu, mereu... Astfel între cer şi iad văd piscul cel de piatră sfărmată a unei stânci pe care mi se părea c-am să cad. C-un țipet teribil mă smuncesc parecă din cursul ce-l luase corpul meu în jos, dar în momentul acela ajung de stâncă, o durere cumplită... îmi spărsesem corpul de ea... Mă pomenii. Căzusem într-adevăr... * dar de pe pat jos. Focul licărea încă şi înaintea mamei durerilor ardea candela cea mică, luminând fața ei cea sântă. Îmi făcui o cruce şi mă sculai drept în picioare.

Era cu neputință să mai dorm sau să mai rămân; ci decisesem de-a urma primei mele impresiuni, aceea de-a mă duce-n lume, unde mă vor duce ochii. Băgai vreascuri în foc, care începură să trosnească vesel şi să arunce scântei cu pară. Apropiai de foc un scăunaş scund, luai dintr-un colț al bordeiului coasa tatei şi şezând pe scăunaş începui, la lumina focului de vreascuri, c-un cuțit de brâu, să cioplesc cu băgare de samă coasa şi s-o prefac în lance. Făcui ca coasa să steie drept în vârful mânerului şi-apoi, luând o cute de piatră, începui a o freca de ascuțişul şi mai cu deosebire de vârful coasei, până ce se ascuți ca un brici, încât, suflând c-un păr deasupră-i, s-ar fi tăiat în două. Din norocire tatăl meu dormea aşa de dus încât n-a auzit nici cum ascuțeam coasa, nici cum apoi, luând două pistoale lungi şi ruginite de sub pat, le încărcai cu praful de puşcă dintr-un corn de bou, mi le pusei în brâu, luai o țundră veche pe umere, o căciulă de oaie-n cap, lancea de-a umere şi ieşii afară din casă. Afară era rece, însă o lună frumoasă plutea în câmpia cea albastră a aerului. În casa cea vecină, unde se-ntâmplase lupta, uşa era căscată cu desăvârşire, în mijlocul casei, la pământ, ardea un foc mare ce-l aprinsese soldații, pe când ei înşii şedeau trântiți pe fân, cu puştile puse alături, cu lulele aprinse-n gură; la foc fierbea o oală mare, iar ei, vorbind din când în când, scuipau când în foc de-a dreptul, când alături. Fețele lor erau sălbătăcite, îndobitocite. Caii lor cei înşelați erau legați afară, de parii gardului – ci mai încolo de toți era un cal sur, cu gura nepusă-n zăbală, căci mânca dintr-o legătură de fân ce i se pusese-nainte. Înconjurai casa pe din dos, astfel încât venii lângă calul sur fără de a trece pe dinaintea uşii deschise. Iau cuțitul din brâu şi tai repede curelele legate de gard, pui mâna-n coama calului şi-ntr-o clipă sunt pe el şi-l izbesc de-i răsună coastele. Ca turbat azvârle din copite, nechează una, dar o şi rumpe de fugă, încât zburam prin noapte ca

purtat de-un duh-spaimă, fără să mă uit în urmă. O împuşcătură auzii în urma mea, glonţul îmi vâjâi pe la ureche, dar lăsând [calul] fără frâu, izbindu-l numai în coaste, el fugea, spărgând cu corpul lui fierbinte şi fumegând de sudoare aerul cel rece al nopţii. Zguduitura cumplită ce-mi da fugind mă cutremura în toate fibrele corpului. Lancea ce-o ţineam de-a umere fulgera la lumina lunii şi sfâşia aerul nopţii, pe când cremenea de munte de sub copitele de fier a calului zburând scânteia trosnind şi trezind ecoul cel adormit al munţilor. Calul mă ducea mereu, astfel încât în urmă nici să părea că aş călări, ci că aş pluti între cer şi pământ, dus de-un geniu nevăzut, mereu înainte, răpit de-un balaur din poveste, de-un zmeu, c-o falcă-n cer şi una-n pământ. Cât oi fi zburat astfel nu ştiu, numai deodată simţii cum că calul poticneşte una şi-apoi începe a merge mai încet şi mai greu, suflând greu cu nările şi gura pline de spume. Fără s-o fi băgat de seamă, eu ieşisem din munţi şi mă aflam pe şes.

Până aicea mersesem ca prin somn. Câte făcusem până acuma, toate le făcusem pe neştiute, dominat de-o dorinţă pe care eu singur nu mi-o puteam defini, de-un impuls întunecos şi fără sens. Acum îmi frecai ochii şi începui a privi în jurul meu. Dindărătul meu munţii, înaintea mea, departe, Mureşul, într-o parte un orăşel care, aprins din multe părţi, începea a arde. Departe era cam cale de două ceasuri. Calul era obosit şi nu mai putea merge decât în pas. Îl îndreptai spre orăşel. În curând însă suflarea cea limpede a aerului de noapte începu a deveni mai rece şi mai iute. Deşi cerul era senin, ace mici de ninsoare începură a-mi izbi faţa şi fruntea, îi dedei un impuls nou calului, care-o începu în treapăt. Din ce în ce vântul creştea şi prindea aripi, până ce, mai repede decât treapătul calului meu, începu să mă pătrundă cu frigul lui pin toţi porii vechilor mele haine. Oraşul se aprindea din ce în ce mai mult, cu-

atât mă apropiam, păream a distinge vaiete slabe şi depărtate, calul fugea mai uite, vântul începu a vâjâi şi a fluiera, astfel încât vedeai cum cu el creşteau aripile flăcărilor ce se-nălţau la cer. Din ce în ce m-apropiam, din ce în ce vedeam cu [m] vântul s-arunca cu furie în braţele mării de foc care creştea în toate părţile, prinzând din vântul cel rece şi barbar mii de mii de suflete nouă şi repezi. Vaietele şi bocetele s-auzeau cumplit, astfel încât pietrele s-ar fi sfărmat de durere auzindu-le, oraşul înflăcărat prin foc şi vânt se unise cu cerul, căci între cer şi pământ nu mai era deosebire. Flacăra zbura piezişă după îndreptarea vântului... aerul ardea cu fum cu tot, cerul se dogorise, astfel încât albastra lui boltă ameninţa a se [a] prinde şi a se nărui. Prin nori de fum roşii vedeai amestecate, ca ochi de aur, stele timide şi tremurătoare. Pământ, aer şi cerul asupră-le erau cuprinse de acelaşi foc... Calul meu, fără preget şi îmboldit, zbura poticnindu-se. Aproape de oraş mă coborâi de pe el... pusei lancea în şanţul de-alăturea drumului împărătesc, înfipsei de căciula mea o pană roşie şi, suindu-mă pe cal, intrai în stradele aprinse din amândouă părţile ale oraşului. Vuietul cel sălbatec al tobelor inamice, casele năruindu-se mistuite de flăcări, prin ferestrele plesnite ieşind flacăra neagră-roşie cu fum negru... astfel şirele caselor părea [u] pus [e] în ordine de bătălie cu capetele arzânde, cu ochii cei plini de flacără şi fum. Oamenii alergau şi ţipau, stradele negre foiau asemenea muşinoiului de furnici, unii cărau şi duceau lăzi, cu faţa speriată şi ochii holbaţi la soldaţii ce nu ştiau ce urmări... prăzile ce fugeau, femeile ce, pe jumătate goale, alergau pe strade despletite şi palide asemenea stafiilor. Bărbaţii lor, care aruncaţi sub roţile carelor sau izbiţi cu capetele de murii caselor arzânde, [care]* trântiţi pe pietrişul stradei, gemeau pe ici pe colo, morţi sau pe jumătate morţi... copiii ţipau cu ochii plânşi şi îngânau nearticulat numele mamelor

lor. Cu pistoalele-n mână, cu cocoşul tras, îmboldii calul de trecu prin strade, peste cadavre de oameni, peste căruțe sfărmate, peste lăzi sparte din care curgeau haine şi unelte, peste mobile rupte, peste animale ucise -treceam ca sălbatec prin acest cumplit spectacol, prin această dramă teribilă şi sfâşietoare iluminată de focul cel larg al incendiului. Într-o parte şi-n alta şirurile de case arzând, pavajul de pietre mărunte şi albe acoperit de cadavre şi umplut de sânge negru, lumea toată cuprinsă de vaiet... jos omor şi noapte, sus nouri şi fum! Iată întregul acestui spectacol înfricoşat.

Ştiam aicea casa unui preot; trebuia să mă duc la el. Cât mă bucurai când, ieşind în suburbiul întunecos şi plin de grădini al oraşului, văzui cum că acolo nu arde nimic. Grădinile înconjurate de un hățiş des şi tufos, deşi scuturat de toamnă, se-ntindeau alături cu strada, pe când după acel hățiş, ascunse-ntre arbori, se vedeau casele. Ajunsei şi înaintea casei preotului. Poarta era deschisă şi răzimată-n amândouă părțile. Ferestrele erau deschise, ci pin ele s-auzeau vaietele cele slabe ale unei femei. De-a intra astfel cum eram în casă era a mă expune pericolului vădit. Mă apropiai aşadar de fereastră şi privii înăuntru. Dar ce văzui, D-zeul meu!

Casa plină cu oameni care de care mai beți şi mai sălbateci care şedeau râzând şi chiuind înaintea unei buți de mărime mijlocie desfundată. În peretele din dreapta ferestrei pe care mă uitam era un oblon în fundul căruia era icoana de lemn a maicii Domnului, dinaintea căreia ardea o candelă mică, jumătate cu untdelemn, jumătate cu apă. Pe oblon şi deasupra, în cuie, era aşezat busuioc uscat şi flori galbene, care asemenea se uscase. Sub oblon era masa cu cărțile bisericeşti ale preotului, legate în piele, vechi, risipite, unele căzute pe jos. Oblonul cu icoana erau în peretele dintre camera aceasta şi alta, mai mică, alături. Preotul era spânzurat de-un cui mare de fier deasupra uşii... Ochii lui

erau întorşi cumplit, din gură, peste barbă, curgea spuma cea vânătă a morţii, mâinile sale erau dinainte legate. Alături c-un perete sta răzimată fata lui, palidă ca varul, cu marii ei ochi negri înfundaţi, înconjuraţi cu mari cearcăne vinete, rătăciţi ca ochii unei nebune. Buzele vinete şi apăsate, părul negru ca noaptea, despletit, ce flutura împrejurul gâtului ei alb ca marmura cea moartă... haina lungă şi neagră de mătase îi dădea aspectul unei furii a durerii, unei dureri înmărmurite. Ochii erau seci şi priveau într-o disperare demonică şi nebună asupra acelor oameni roşii de beţie, cu ochii străluciţi şi murdari, care, tăvălindu-se pe pământ, o priveau c-o ardoare sălbatecă şi neumană.

— Hoho!... răcni unul din ei, cu fruntea mică, cu faţa grasă şi roşie, cu ochii mici şi verzi, cu părul roşu ca focul... Oho! frumoasă fată... ce cauţi aşa... ce! c-am spânzurat pe tata-tău... popa blestemat! Râzi tu de el... Ce-ţi pasă ţie... tu cu noi ai să trăieşti... ai să fii ibovnica mea, puiule! Hehehe! zise el râzând şi abia ţinându-se pe picioare... Cum îţi par eu, fata mea? Frumos, hai?... frumos băiat... chipos m-a făcut mama... roşu colo... hehehe! şi-i place băiatul frumos şi roşu fetei celei albe... aşa-i că-i place?...

Cu astea se apropie de fată, a cărei buze se cascase de spaimă şi care tremura ca varga... El vrea să pună mâna pe ea... dar ea cade în genunchi... Dezolată şi frumoasă, ea îndrepta ochii ei mari, ce-ar fi putut mişca o inimă de aramă...

— Te rog, zise ea, omoară-mă! Omoară-mă şi pe mine, ca pe tata, căci îţi voi mulţumi.

— Hehehe! nerozie!... Ce? să mori, auzi! Auzi, Istvan, să moară ea! Nu, nu, nu! adaogă el râzând prosteşte, tu nu trebuie să mori.

— Nu trebuie să moară! adaogară toţi râzând care dincotro, ea-i nevasta noastră a tuturora... Nu trebuie să moară.

— Eu am căzut întâi la sorți, zise canibalul, lăsați-mă cu ea singur!...

Ceilalți se sculară spre a ieşi din casă... C-o deciziune teribilă, sărmana fată se repezi cu furie, izbindu-se cu creştetul capului de perete, însă, numai leşinată, ea recăzu în brațele canibalului care, c-o strânsoare murdară, cu hainele dehamate şi cămaşa descheiată la piept, astfel încât i se vedea pieptul plin de păr roşu – el voi să apese gura lui murdară şi cu musteți roşii, rare, pe buzele ei cele vinete ca porumba... O simți ea aceasta şi cu o ultimă sforța [re] se rupse din brațele lui... Eu întinsesem pistolul pin fereastră în momentul când ea deschise ochii... Era să fugă pe uşă şi văzând arma-ntinsă... ea rămase dreaptă, o-nmărmurită statuă a desperării sublime, cu mândrie de leoaică în față, c-o strălucire sălbatecă şi vergină în ochi. Cu mâna sigură, slobozii drept în pieptul ei... nimerisem bine căci, c-un surâs ce deveni angelic ca a unei martire, ea căzu de-a lungul pe pământ. În momentul acela ungurul scăpase din mână, la pocnetul armei mele, sfeşnicul de lut c-o lungă lumânare de său. Deodată intrară şi ceilalți colegi ai lui, aprinseră lumânarea şi se apropiară, abia ținându-se pe picioare, cu ochii holbați şi mirați, de cadavrul întins drept pe pământ, cu mâinile-ncrucişate pe piept, a bietei copile moarte. Era pericol să mai stau la fereastra aceea, înconjurai casa, intrai pe-o altă fereastră în camera de-alăturea aceleia în care se-ntâmplase catastrofa şi care era despărțită numai prin o uşă (din norocire închisă cu cheia) de locul acelei barbare crudelități. În camera d-alăturea găsii lesne oblonul cu icoana maicii Domnului. Pe partea de dincoace era un geam de fereastră. Îl deschisei şi luai iute icoana răzemată de geam, luând totodată şi candela şi stingând-o în clipă. După obiceiul caselor de țară, între amândouă casele era un oblon mic de sticlă prin care puteam observa iarăşi toate. Frică nu-mi era, pentru că n-am ținut niciodată mult la viață, şi-

apoi eram decis de-a mi-o vinde cam scump în cazul unei lupte.

— Hehe! zise hâdul cel roşu, ai murit, bată-te-ar Dumnezeu, fată de popă! şi-o izbi una cu piciorul.

Într-adevăr ea era moartă... Haina ei cea neagră se răslățise pe pământ... ochii cei mari se-nchisese şi, cu toate durerile, un zâmbet amar, dar sublim, înseninase faţa ei cea moartă, fără sânge, albă ca pânza linţoliului. Mâinile, unite drept asupra acelei inimi ce-o rupsesem c-un glonte, nu lăsau a se vedea rana, şi pe haina cea neagră curgea un şir de picături de sânge. Era frumoasă astfel... acea martiră sântă, albă şi verginã, zăcând întinsă pe pământ alături cu acele figuri satanice şi dobitoceşti totodată.

Unul din ei da vânt preotului şi-l clătina de picioare într-o parte şi-ntr-alta, altul i-atinse lumânarea de barba lui cea albă, care prinse foc şi începu a arde-n sus... Pielea cea vânătă de pe faţa bătrânului începu să plesnească, genele albe şi lungi se aprinsese, pielița de pe ochi, arzând, se trase-n sus, astfel încât ochii încă lucii se holbau sălbateci şi-ntorşi cătră acei oameni stupizi. Într-adevăr era un spectacol cumplit şi înfiorător! Barba arsă, faţa negru de pârlită, ochii întorşi şi înfundaţi, gura deschisă, plină de spume ce fierbeau la arsura focului... în fine, un cap de mort schilod care-şi îndrepta ochii săi, ce părea a vorbi cu toată cumplenia faptelor, către acei oameni ce râdeau şi care-n tâmpirea lor nu puteau înţelege rânjitul cel sec al mortului.

— Hehe! zise Ianoş, voi râdeţi de popa, eu de fata popii. Ce, crezi că moartă a scăpat de mine?... Nu, nu, nu! Ehei, fată, scoli, că Ianoş vrea să te sărute.

Şi cu asta, [o duse] târând-o de braţ din casă, astfel încât praful podelelor umpluse şi albise hainele ei cele negre. Deşi nu înţelegeam bine pe canibal, însă o idee nefastă-mi trecu prin minte. Dacă acei oameni într-adevăr ar fi putut să fie

aşa de sacrilegi ca să violeze până şi cadavrul unei vergine. Dar, deodată cu această idee, scânteie în capul meu şi ideea unei răzbunări înfricoşate.

A fost fapta unei minute să mă descalț şi, pe din dosul casei, să car, pe-o scară ce suia în podul casei, o mulțime de paie uscate, pe care, răspândindu-le în tot întinsul podului, le dedei foc. Mă scoborâi iute şi, fiindcă uşa de la tindă era cu cheia în ea pe dinafară, o trăsei în clanță şi întorsei cheia, fără ca cei morți beți în casă să poată băga de samă ceva. Numai fereastra cea deschisă era loc de ieşire. Dar, c-o furie supraumană, eu adusei o claie întreagă de paie sub fereastră şi apoi, ridicând poarta cea mare a curții din țâțâni, o trântii peste fereastră, iar sub ea aprinsei paiele care, uscate şi-n vânt, începură a arde. În momentul acela cei din casă părură a se trezi, căci c-o furie teribilă începură a izbi în uşă. Dar uşa era îndoită, de brad uscat şi bătută pestetot cu teribile cuie de fier. Săriră la fereastră, însă poarta-n fereastră se aprinsese, şi eu pusesem asupra-i şi-a doua poartă şi înc-o claie de paie. În momentul acela acoperământul prinse foc, grinzile începură a trosni, vântul, nuntindu-se* cu flacăra ce arsese până acuma închis, o înzeci într-un moment, şi urletele fioroase ale canibalilor îngropați în flăcări se auzeau asemenea vaietelor celor osândiți la focul Gheenei.

M-aruncai pe cal desculț cum eram şi, izbindu-l în coaste, începui să iau drumul înapoi pin oraş – flăcările erau mai domoale, stradele

— Pustii, şi cadavrele erau pe-alocurea aşezate claie pe grămadă. Călării repede până ieşii din oraş afară, unde, la drumul împărătesc, luându-mi lancea din şanț, scoțându-mi pana roşie din căciulă şi dând-o vântului, o apucai călare îndărăt spre munte, deşi nu-nspre satul meu.

Dedei de-o cale de munte pe care-ncepui de-a-mi mâna calul care, încet şi poticnind, suflând greu, pocnea alene cu

copitele bolovanii mari de prin încovoiturile cărării dintre stânci. Din ce în ce mă-nfundam mai mult în munți, din ce în ce aerul devenea mai liber şi mai rece, dar din ce în ce cerul devenea mai senin şi luna spărgea cu fața ei cea galbenă vălul argintiu al norilor. Capul meu era aşa de pustiu ca amestecul fără-nțeles a unor colori varii, roşu, negru, verde, galben, toate amestecate pe unul şi-acelaşi loc, în fine, un nesens absurd ce semăna cu gândirile unui idiot, iată ceea ce se-nvârtea în capul meu. Impresiunea ce-o făcuse asupră-mi toate scenele precedente era acelea ale unui om nedormit de mai multe zile, cu creieri turburi de insomnie, care, umblând printre oameni, visează aievea şi mintea lui croieşte pe fața oricărui cunoscut trăsuri adânci, grime întunecate, proiecte funeste, care vede pe pereți umbrele lungindu-se şi primind conture umane, ochilor căruia i se pare că apa limpede, privind la ea, se coloră – o dispozițiune a sufletului, în fine, în cuprinsul căreia niciun concept priceput de simțuri nu intra neturburat, neparodiat la cunoştința internă. Îmi părea că trecusem printr-o poveste cu zmei şi crudelități, dar în a căror cuprins, pe alte locuri şi pe alte țărmuri, amanții rătăcesc de-a lungul lor în umbra şi verdele dumbrăvilor, cu fețele argintite de lumina unei palide lune ce zâmbeşte prin nori şi înseninate trist de plăcutele visări ale amorului. Era noaptea aceea un roman cavaleresc fără înțeles, din evul mediu, dar în care nu mai eram în stare de-a transpune tablourile colorate cu sânge, cu foc şi cu negrul vânăt roşu al fumului, care trecuse turburi cu hidoasele lor fețe de mort, cu satanicele roşii fețe vii ce trecuse pe dinaintea ochilor mei. Toate astea s-amestecau în sufletul meu cel turbure şi din acest amestec se născu o tâmpire cumplită a organelor de cugetare şi simțire care-mi obosea capul, astfel încât simțeam că mi-e somn înainte de toate. Naturile cele tari dorm mult înainte de o catastrofă – eu cred că ele dorm mult şi adânc şi după

o catastrofă, căci nimic nu tâmpeşte şi nu face nesimţitor pe un om decât astfel de spectacole teribile. Ajuns în culmea unui deal, prin care stanele de piatră stau risipite asemenea oilor albe, dorminde cu argintia lor lână în lumina albă a lunii, eu mă coborâi de pe cal şi-l legai de ramurile cele strâmbe şi noduroase ale unei tufe cu frunze galbene şi mâncate de frig. Eu singur, în nesimţirea cea mai mare, trăsei căciula de oaie peste urechi şi ochi, îmi aşezai capul pe-o piatră şi corpul pe-un morman de frunze uscate şi adormii. Visul – o lume senină pentru mine, o lume plină de raze clare ca diamantul, de stele curate ca aurul, de verdura cea întunecoasă şi parfumată a dumbrăvilor de laur – visul îşi deschise auritele lui gratii şi mă lăsă să intru în poeticele şi etern junele lui grădini. Într-adevăr că muntele pe care dormeam mi se păru una din acele grădini pandante ale Semiramidei, grădini a cărei treaptă de sus unită cu cerul răsfăţa în lumina cea etern neturburată a soarelui un eden frumos, cu largi alei de palmieri, cu cărări acoperite cu nisip alb, cu avulsuri de raze lungi şi diamantice, cu stânci zdrobite de smirnă, prin săpăturile cărora ciorăiau şi picurau curate ca cristalul, dar îngreuiat* de dulceţile şi mirosul ambrei: nectarul cel adormitor al Orientului. Şi toate acestea asupra norilor! Cerul era senin ca o boltă de smarand susţinută în orient şi occident, cu bolta ei puter [n] ică, de oglinzile cele verzi şi multunde* ale mărilor... numai într-un loc cerul părea dogorât şi ars şi o mare gaură-n cer din care căDeau la pământ pietre şi risipături de muri, ce ardea într-un loc. Acele pietre, căzând una câte una pe pământ, formau parecă lângă Mureş ruinele unui oraş pustiu, nelocuit de nimeni, ars, pătruns prin ferestrele pustii şi negre de fluierele cele sălbatece ale vânturilor reci.

Dar deodată păru că lumea se-nsenină, că gaura în cer începe de [-a] deveni din ce în ce mai mare şi mai largă, încât prin ea se vedea asupra boltei albastre ce-mbrăţişează

pământul o altă boltă cu mult mai naltă, cu mult mai largă, însă de-un aur curat şi limpede ca lumina cea galbenă [a] soarelui, astfel încât întreagă acea boltă părea un soare mare care îmbrăţişa o lume, lumea deasupra cerului. Aerul tot era de lumină de aur, totul era lumină de aur, amestecat cu geamătul lin şi curat al arpelor de argint în mâinile unor îngeri ce pluteau în haine de argint, cu aripi lungi, albe, strălucite, prin întinsul acel imperiu de aur. Pluteau ca genii abia văzute, umbre mai transparente, cu pielița vânătă ca marmura ce pare moale, cu ochii mari albaştri, cu lungi bucle negre ce-nconjurau fața lor albă şi căzeau pe gâturile marmoree şi pe hainele de argint în falduri lungi ce muiau corpurile sublime cu albeţea şi moliciunea lor.

Prin acei îngeri albi şi cu ochii mari, albaştri, văzui unul cu mari ochi negri, alb ca şi ei, însă cu fața slabă şi muiat în lungi şi strălucite haine negre, cu mânile unite pe piept: el plutea prin aerul aureu [cu] ochii mari îndreptați în sus şi plini de lacrimi. Eu îl cunoşteam... Acel păr negru şi despletit eu îl văzusem, acea tristeţe adâncă şi sublimă eu o văzusem, acea desperare fără margini a cărei unică stea e Dumnezeu îşi gravase trăsurele ei adânci într-o față [ce] dinaintea mea şi eu o văzusem. Cerul era senin şi vesel, un singur înger era trist... Era Maria, fiica acelui preot bătrân, divinizată, schimbată la față... mie însă mi se părea că e geniul martirii națiunii româneşti, geniu palid şi plâns a cărui singură speranță: Dumnezeu, a cărui singură tărie: cerul.

Dar bruma rece a nopții se aşezase asemenea unor urdori de argint sur pe genele mele lungi şi negre, ochii îmi răciră în cap* şi se treziră. Luna apusese de mult, cerul era mohorât... şi în orient, departe, răsărea o auroră murdară şi somnoroasă [care] abia roşea cerul cel vânăt-sur. Îmi scuturai corpul cel plin de frig... îmi ridicai căciula de pe ochi, trezii calul care se trântise şi el pe brânci la pământ şi

închisese ochii lui cei mari şi cuminţi. El sări de jos, eu îl încălicai şi începui a traversa înainte munţii. Cu cât mergeam înainte, calul îndoia paşii săi, căci mersul îi părea şi lui o binefacere, pentru că-l încălzea. Curând răsări şi soarele, şi din ce în ce se suia pe cer, cu-atâta tomnatecele sale raze deveneau mai calde şi mă ardeau în spate. Mă coborâi de pe cal – lancea mea lucea-n soare – eu alături cu calul traversam desculţ prundul cel mărunt acum al căilor de munte.

Pe-un creştet de stâncă văzui şezând în soare, cu lancea înfiptă-n pământ, cu picioarele-ntinse şi c-o lulea printre dinţi o avangardă de român care păzea munţii. Mă apropiai de el.

— Bun găsit, voinice, zisei eu, puind mâna pe gâtul neted al calului, n-aş putea găsi pe-aicea pe cutare şi cutare (numii numele lui Ioan).

— Ba cum să nu. L-găseşti, că-i pribun la noi, zise omul meu, scuturându-şi lula cea arsă de pământ, astfel încât căzu din ea toată cenuşa.

— N-ai putea să mă duci la el? zisei eu.

— Nu, zise el, scoţând dintr-o pungă albă şi strânsă la gură nişte tutun verde-negru şi apăsându-l cu degetul cel mic de la mână în lula lui. Nu pot să-mi las locul, zise el, trebuie să stau de pază aicea, dar uite, apucă-nspre deal, c-apoi dai de loghar.

Cu asta scoase din chingă o sulă subţire şi străpunse tutunul, aprinzându-l c-un lemnuş alb la capăt. Când începu să tragă din pipă, mustăţile cătau în jos a oală, şi ochii se holbeau naiv la gura lulelei cu atenţiunea cea mare de-a o vedea curând arzând ca un cărbune. Căciula creaţă de oaie i se lăsase pe ochi.

O apucai tot mereu mai la deal şi acolo văzui, pe lângă focuri mari şi aprinse-n lumina soarelui – focuri ce lingeau cu galbenele lor limbe lungi aerul cel senin şi rece – şezând

roată de jur-împrejur cete de români, iar pe frigări lungi frigând berbeci şi oi, chiuind, cântând, horind – într-o parte unii jucau pisând pământul pietros cu opinca cea uşoară, pe când unul şezând pe-un bolovan fluiera în fluier de soc. Chiuiturile vesele, fumul înălțându-se din focurile multe, fețele cele curioase cu ochii lor cei vii, care de care mai mari – în fine, acolo-l vedeai pe român, cu fața arsă dar adâncă, cu ochii căprii şi vioi, cu pletele lungi, crețe, negre strălucit, care-ncadrau frunți largi şi netede, mustața neagră, nasul de vultur, bărbia cam ieşită, ca a războinicilor străbuni. Sumanele cafenii ce spânzurau pe umere, cămaşa cea albă ce, slobodă, dezvălea pieptul cel ars de soare ce ascundea inimi libere, cioarecii cei strâmți şi albi, opincile cu vârful îndoit şi legate de picior cu sfoară de lână neagră, brâul cel verde şi chinga cea roşie cu cuțit, amnar şi cremene, în fine, căciula de oaie naltă şi lăsată asupra ochilor pătrunzători, iată tipul ce-l vedeai repetându-se, în felurite variante, în toți aceşti copii ai munților.

Întrebai pe unul din ei de Ioan, el îmi arătă cu mâna un foc mare, dar cam depărtat de celelalte... el îmi spuse cum că pribunul era acolo, deşi era cam bolnav. Mă dusei înspre focul acela, în care ardea cu fum mult trunchiul unui arbore putred şi găunos; alături cu focul stătea lungit pe-un pătul de frunze uscate Ioan, cu picioarele goale-ntinse-nspre foc, cu sucmanul tras peste cap, astfel încât fața nu i se vedea. Lancea era-nfiptă-n pământ cu vârful de fier în jos. Îmi legai calul de lancea-nfiptă şi, îngenunchind lângă capul lui, trăsei încet cu mâna sucmanul ce acoperea fața. Ochii lui mari erau închişi, astfel încât pin pielița cea fină şi albă a ochilor se vedeau clar vinele cele fine şi albastre; cearcănele adânci şi mari împrejurul ochilor din vinete devenise arămii, fața era palidă ca totdeauna. Şezui cu desăvârşire la capul lui şi mă uitam lung la el. În fine îl scuturai încet de braț, încât îşi deschise ochii. Cam somnoros, el mă văzu şi, cu

lenea cea melancolică pe care numai somnoroşia o răspân [deşte] pe faţă, el îmi înconjură gâtul cu braţul lui şi surâzând alene zise:

— Tu aici? Surâsul cel liniştit arăta pe-un om fără pasiune, faţa lui era sântă, ca să zic aşa – se cunoştea că-n inimă se stinsese orice lumesc.

— Cum vezi, zisei eu întunecat, strângându-i mâna cu putere într-a mea! Cum vezi.

— Nu te mai credeam capabil de-a-ţi iubi poporul, aşa te tâmpise amorul pentru o femeie nedemnă de tine, zise el înfăşurând picioarele în obiele albe de lână şi trăgând peste ele opinca roşcată de piele de viţel.

— A nu-mi iubi poporul, zisei eu c-un zâmbet amar, poate că nu l-aş fi iubit niciodată dacă noaptea aceasta aşa de teribilă nu m-ar fi învăţat să-l iubesc.

Cu aceste vorbe începui a-i povesti pe scurt tot ceea ce văzusem cu ochii corpului şi cu-aceia ai sufletului. Cu fiece vorbă a mea ochii săi albaştri şi mari se turburau de-un foc demonic şi nenatural şi faţa sa albă, palidă, delicată se grava cu trăsuri profunde şi teribile.

— O, canibalii! şopti el printre dinţi.

— Ei bine, am venit şi eu, zisei, şi într-adevăr cum că altceva nici am de făcut. Ce am de-a pierde? Viaţa?... Nimic mai urât, mai monoton, mai sarbăd decât această viaţă... Ş-apoi sunt sătul de ea: un vis absurd. Sufletul?... Parcă cineva mai poate avea suflet în astfel de timpi!

— Aide, copilul meu, zise el, aide! Adevărat că viaţa nu plăteşte nimica dacă nu vom face noi ca să preţuiască ceva... şi, pre sufletul meu, vom face să preţuiască mult!...

Ochii săi străluciţi se aprinsese în fundul capului şi un fior de mândrie însenină faţa sa.

În curând mă simţii familiar între oamenii noştri. În curând încălţai şi eu cioarecii strâmţi şi lungi, încreţiţi cât ţine fluierul piciorului, şi pusei piciorul în opinca cea

uşoară. Astfel îmbrăcat, adeseori păzeam pe culmile munţilor noaptea, în razele lunii, asemenea sentinelei Romei care, păzind creştetele de fier ale Carpaţilor, priveşte cu ochii plini înspre sud, gândind la muma sa, regina răsfăţată şi albă ce-şi scaldă corpul molatec în mările ei azure şi calde, fruntea ei coronată cu visuri de amor şi sânii ei albi şi plini, dezmierdaţi de albastrele şi luciile valuri ale mării. Mama uitită care, asupra visurilor, a uitat în creştetele arse şi bătrâne ale Carpaţilor pe fiul ei cel cu ochii negri de vultur şi cu faţa mândră de rege. Italia a uitat pe români... ci românii iubesc Italia.

Petrecusem iarna în lupte şi suferinţe. A le cita acele suferinţe ar însemna a cita istoria acelor legiuni de lănceri care, după chiar retragerea oastei imperiale din Transilvania, rămăseseră ei singuri credincioşi tronului, avizaţi la mijloacele lor proprii, la inima lor cea voinică, la coasele lor legate de vârful prăjinilor.

Într-o noapte, stând de avangardă cu o companie de 20 de oameni, între care şi Ioan, vine românul postat de sentinelă de ne spune cum că într-un castel de conte maghiar s-ar fi aşezat vro două companii de honvezi şi petrec ca mai bine. Noaptea era rece şi noi ne suflam în mâini de frig.

Lui Ioan îi străluciră ochii.

— Copii, pe luptă! zise el c-o voce aspră. Şi-ntr-adevăr că feciorii atâta păreau c-aşteaptă pentru de-a sări din atitudinile lor plecate sau culcate şi a apuca cu mâini vânjoase lăncile-nfipte în iarbă. În curând coborârăm dealurile şi ne-ndreptam de-a dreptul prin câmpii cu iarbă moale la castelul ce se ridica în mijlocul unui parc întins şi frumos. Ferestrele lui toate ardeau prin întunericul cel des al nopţii şi din ce în ce ne apropiam de acele lumini ce ne păreau magice. În curând ajunserăm la grilele parcului. Un buldog începu a lătra, trezind aerul nopţii cu lătrătura sa răguşită, însă în beţia ce părea a domni în castel, printre

ciocnetele paharelor nu auziră gura lui [de] câine, iar el, nemulţumit şi mormăind, l-auzeai cum, scuturându-şi lanţul, se tologi pe pătulul lui de paie. Ca să nu-i trezim somnul, înconjurarăm castelul şi într-un loc sărirăm cu toţii grilele. Castelul era cu două caturi, la catul al doilea – un balcon ce dădea în grădină, şi sub el – un pavagiu grunzuros de lespezi. Jos, în toate camerele, erau mesentinse... oamenii, cu puştile aşezate pe lângă pereţi, beau, râdeau, cântau. Pusei din feciorii câţi aveau puşti pe lângă ferestre şi, la un strigăt al meu, ei dădură foc. Gloanţele vâjâind spre salele întinse, toţi se sculară speriaţi; unii, loviţi, rânjeau moartea lor... altora le căzuse paharele din mână, partea cea mai mare, uitând arma şi tot, o apucă spre a ieşi pe uşă.

— Pe ei! ţipai eu, rumpând o fereastră din ţâţânile ei şi sărind eu cel dintâi în sală. După mine toţi. Câţi rămăsese în sală, toţi fură măcelăriţi. Am luat puştile lor încărcate şi, alergând prin camerele largi şi luminate ale castelului, am zdrobit tot ce ne ieşea în cale. Din vârful castelului vuia un clopot de alarmă, înăuntru, pocnetele de puşti şi răcnetele bete şi sălbatece ale murinzilor amestecate cu chiuietele bucuroase ale voinicilor noştri. Eu şi cu Ioan o apucarăm pe scara cea mare în catul al doilea... Smulsei uşa cea mare şi intrai într-un salon mare c-o uşă ce da în balcon, uşă cu sticle, prin [ale] căreia geamuri pătrundea acuma lumina albă a lunii ce ieşise din nori. Luna lumina un perete plin de armărie. Deodată-n întuneric luciră doi ochi înfricoşaţi... un om nalt părea că se repede dintr-un colţ spre noi. Cu mâna-ntinsă, slobozii pistolul şi la lumina lui zării o faţă vânătă, ci cunoscută.

— E el! ţipai turbat. Era amantul [lui] Poesis. În momentul acela Ioan i se repezise în piept, însă, apucat el însuşi, contele deschise c-o mână uşa balconului, cu cealaltă era să-l arunce peste balcon pe pavajul de piatră. A

fost fapta unui moment ca să-i tai cu sabia mâna ce se-nfipsese în pieptul lui Ioan... Care căzu jos cu mâna cea moartă cu tot. Contele-ndreaptă cealaltă cu pistolul spre fruntea mea... Ioan, ridicat de jos, i-înfige pumnalul în cot şi-o ridică-n sus mâna, astfel încât arma pocneşte-n sus şi glontele trece vâjâind prin părul capului meu. Cu cealaltă mână i-apucă gâtul. Maghiarul se pregătise să-l muşte-n creştet, şi cine ştie dacă cu dantura nu i-ar fi zdrobit oasele capului, însă Ioan, ridicând pumnalul ce lucea, i-l înfipse drept în ţeasta capului, astfel încât cuţitul fugi adânc în creieri. Un urlet înfricoşat, iată tot. Uşa se deschise şi înăuntru intrară de-ai noştri cu torţe aprinse. Ioan căzuse peste maghiar, de care mă apropiai cu una din torţe. Mortul prezenta un aspect înfricoşat. Gura întredeschisă, dinţii rânjiţi şi preparaţi pentru muşcat... grima vânătă, înfricoşată, cu trăsurile cuprinse de turbăciunea rumperii creierilor... măselele păreau că râşnise spuma vânătă şi-nveninată ce se scurgea prin colţurile gurii.

Mă uitam c-o ură nespusă la omul ce-mi luase tot şi care acuma nu mai era decât un cadavru. Feciorii luară râzând armele din perete şi le-mpărţiră-ntre ei. Coborând scara cea mare, intrarăm într-o casă cu mesele-ntinse, deschiserăm ferestrele toate, aruncarăm pe morţi afară pin ele şi ne aşezarăm cu toţii la masă, pare-că nu se-ntâmplase nimica şi parcă venisem la nuntă. Oricine va crede poate că asta nu-i cu putinţă, dar când ar şti cineva cum revoluţiunea şi nesiguranţa vieţii proprii îl face pe om nepăsător pentru viaţa sa şi face din omor şi luptă o stare normală a omului, acela va-nţelege nu numai starea noastră, ci şi secolii aceia unde ocupaţiunea principală a popoarelor consta din bătălii şi pradă.

Iată unul din evenimentele cele multe ale anului. Dar voi spune încă unul, unul care pe mine m-a costat aşa de mult. Pe Mureş plutea o moară a unui sas de la care noi

obicinuiam a ne aproviziona cu făină, ceea ce-l făcuse pe sas să tacă față de patrulele maghiare ce cutreierau ținutul. Moara se legăna liniştit pe Mureş, cu roțile ei asurzitoare ce se rostogoleau ca doi balauri negri scăldându-şi oasele de lemn mucegăit în apa albită de spume a râului, şi sasul, gras şi cu fața cât o lună plină şi roşie, sub o pălărie largă ca o streaşină se primbla cu şorț alb dinainte şi cu mâinile-n buzunări prin mulțimea de oameni ce veneau cu sacii la măcinat, aducând totodată fiecare din ei câte-o comoară de istorii, de poveşti, de noutăți, astfel încât podul morii era mai mult o piață de târg decât streaşina unei case. Adeseori, neştiut de nimeni, şedeam şi eu pe-un sac de făină, cu luleaua aprinsă şi cu pălăria lăsată pe ochi, în chicotele fetelor, în poveştile bătrânilor, în înjurăturile bărbaților, în scârțâitura amorțită, însă dulce a unei vioare vechi, pe care un țigan bătrân o făcea să răsune când vesel, când plâns. Fața neagră şi expresivă, barba albă ca zăpada, ochii mai stinşi şi discolorați de bătrânețe, pieptul păros şi gol, abia acoperit de-o cămaşă neagră, căciula cafenie de oaie, ruptă, astfel încât prin rupturi ieşea pe-alocurea părul alb al capului: astfel şedea bătrânul pe nişte roți rupte, trântite-ntr-un colț al morii, şi povestea poveşti nu din gură, ci din strune. Era o zi caldă şi voinicii mei, care aveau să facă o excursiune în vale, decisese să doarmă peste noapte în moara sasului, iar a doua zi des-de-dimineață să plecăm înainte.

Rândul se cam sfârşise la toți, soarele se ducea după dealuri să doarmă şi el, țiganul bătrân îşi lăsase capul pe-o piatră de moară şi adormise cu luleaua aprinsă-n gură, asemenea unui împărat în pat moale şi cu ciucuri de fir... oamenii, ducându-şi sacii pe care, înjugându-şi boii albi, graşi şi cu coarne mari, apucau pocnind şi chiuind care-nspre munte, care-nspre câmpie. Înserase cu desăvârşire, roțile stătură şi ele şi numai moara uriaşă se legăna alene

pe Mureş, făcând să tremure lungile şi groasele funii de tei cu care era legată de ţărmuri. Sasul se puse-n uşa cea mare a morii pe-un pietroi neted ca o bancă şi, aprinzându-şi luleaua, se uita melancolic la răsărirea luceafărului de sară. Eu mă aşezai lângă el, înnopta din ce în ce mai mult, când din deodată auzii un bucium vuind cu jale.

— Sunt ei! zisei eu sărind în sus şi apucând înspre câmp dar, uitându-mă înapoi cam de la 40 de paşi, îmi păru că zăresc în lumina serii un honved care, alături cu sasul, părea a privi împrejur cu mişcări repezi de nerăbdare. Ce putea fi nici că-mi trecu prin cap. În câmp mă întâlnii cu voinicii mei, între care şi Ioan. Ce frumos era el în acea sară... mi-aduc aminte parc-ar fi acu. Cu ţundra îndoită pe la grumaz şi dinainte, ast [fel] încât pieptul alb se vedea sub cămaşa de în, faţa palidă, dar dulce şi plină de bunătate, ochii mari, albăstrui priveau cu melancolie, iar părul cel blond şi lung îi cădea pe umeri, acoperit de-o largă pălărie neagră... Era într-adevăr frumos ca o femeie, blond, palid, interesant.

— Parcă eşti o fată! îi zisei, strângându-l la piept.

— Şi tu parcă eşti un băiat, zise el râzând nebuneşte.

Dar strânsoarea cea rece şi tare a mâinii lui atât de micuţe îţi dovedea că [ai] a face cu degete într-adevăr lungi, delicate, albe, însă pătrunse de măduvă de leu.

Ajunserăm cu toţii la moară. Salutarăm pe sas, care ne deschise uşa. Era ţiganul acela care şedea lângă el, povestindu-i cum în tinereţe fura cu şireţenie găinile vecinilor, atârnându-le cu picioarele legate de căngi sub ţundră şi mergea fluierând cu ţundra pe-un umăr prin sat fără ca oamenilor să le treacă prin minte ce avea el sub ţundră. Sasul râdea cu zgomot, deşi mi se părea mie că râde silit. Dar putea să mi se pară numai, unde, precum ştiţi, presupusesem, înşelat din depărtare, cum că ar schimba vorbe c-un honved.

Fiindcă eram toți obosiți, ne lungirăm care-ncotro prin moară; morarul drese ce mai drese prin saci şi prin ferdele, stinse focul din o vatră de pietre şi se lungi şi el în catul de jos al morii, unde erau roțile. Toți începură a sforăi, care de care se întorceau cu zgomot şi gemând pe sacii pe care se culcase. Eu îmi aşternusem țundra jos şi dormeam cu Ioan, care-mi cuprinsese cu brațul gâtul meu şi adormise şi el. Ca printr-un ce nu putui adormi. Simțeam însă cum că sasul se sculase şi începuse a umbla prin podina de jos a morii. El sui încet şi ca-n vârful picioarelor scara ce ducea în jos, c-un opaiț în mână. Încă nu ajunsese, când îmi păru că prin ferestrele morii zăresc o vânătă şi lucie țeavă de puşcă ce părea a se-ndrepta în [spre] cei dorminzi. Eu tăcui şi închisei ochii, astfel încât prin genele abia deschise zării pe sas că s-apropia cu opaițul de noi şi, plecându-se asupra-ne, părea că ne observă de dormim ori ba. Fața lui era teribilă. Însă în momentul când, tot pe vârful degetelor, se-ndreptă spre uşă, spre-a trage zăvorul cel mare de lemn, sării drept în picioare.

— Sus, copii! strigai din toate puterile, că-i pe moarte. În moment toți, somnoroşi şi speriați, erau în picioare. Sasul, încremenit, scăpase opaițul; desigur că nu scăpa de moarte de nu, prin stingerea singurei lumini, nu se făcea întuneric. Se slobozi prin fereastră o puşcă, dar niciun vaiet... va să zică nu era nimeni lovit. Zgomotul de-afară se-nmulți.

— În linie! țipă sonor vocea de argint a lui Ioan şi văzui în razele de lună pătrunse prin oblonul de lemn cum lăncile se-nşirară în linia primă, iar în [a] doua, peste umerele celor dintâi, se-ntinsese lucii puştile cele mici de munte. A fost fapta unui moment. În momentul acesta uşa cea mare trosni din țâțâni şi căzu pe spate.

— Foc! comandă Ioan, şi duşmanii năvăliți prin uşa spartă începură a urla, care răniți, care izbiți de moarte, prin pocnetele şi lătratul cel des al puştilor.

— Înainte! comandă Ioan, şi lăncerii se repeziră cu furie în inimicii lor cei mulţi.

Eu apucasem o secure de coadă şi izbeam cu ascuţişul şi cu muchia fără milă în tot ce vedeam înaintea mea.

Dădură şi ei foc şi rândurile se răriră.

— Înainte! ţipă Ioan ca turbat. Încă un asalt, încă o repezire şi duşmanii, curmaţi în două lături, ne deschiseră o cale largă în această luptă la lumina lunii.

În momentul când ieşirăm cu fuga afară, un pistol singuratec se-ndreptă în pieptul cel gol al lui Ion. Pocni, un şerpe de foc se repezi din gura lui, dar în clipa aceea eu repezii securea cu tăişul în capul celui ce slobozise pistolul, astfel încât i l-am crăpat drept în două ca pe-un trunchi de lemn.

— D-zeul meu, mor! zise Ioan încet. Îl luai în braţe şi fugii ca o nălucă, nebun, iute, înfuriat*, înaintea oamenilor mei ce fugeau şi ei în dezordine urmăriţi de împuşcături şi de oameni călări. Mereu înainte, mereu spre munte. Pieptul sărmanului copil sângera cumplit, luna părea că se aprinsese-n cer şi-mi ardea-n creştet, oamenii-mi păreau fantasme nebune ce zburau vâjâind alături cu mine, când deodată deterăm de-o potecă care ducea în munte.

Aicea paşii noştri deveniră mai grei, urcarea mai nevoioasă, până ce-ajunserăm într-un deal plin de bolovani mari şi risipiţi.

— Staţi! strigă unul mai bătrân dintre copiii munţilor. Bolovanii în şir, copii!

Într-un moment bolovanii erau puşi în două şiruri, în ordine de bătălie, asemenea unui mur. Când inamicii începură a urca dealul, şirul întâi de bolovani se rostogoli în ei, astfel încât, pocnind, rumpând, lovindu-se de colţuri de piatră ce răsăreau prin iarbă şi prin tufişe, bolovanii în urma urmelor rumpeau şirurile de oameni din vale sau, repezindu-se de pre câte-un vârf de stâncă, căzeau în

întreaga lor greutate pe capetele semeților. De după şirul al doilea de bolovani se-ntinsese puştile şi unde vedeau ființe de oameni, într-acolo pocneau.

— Tomo! zise bătrânul ce luase comanda asupră-i, scuturând sabia lui cea bătrână pe care-o atârnase la coapsă. Tomo! Tu fugi cât poți cu Ion, fugi mereu înainte, ca să fii cu mult înaintea noastră... noi vom fugi mai târziu... dar totuşi vom fugi, pentru că pare-mi-se că-s mulți devale şi tu ştii: de s-or sfârşi bolovanii mari şi gloanțele, trebuie s-o luăm şi noi la picior.

Mă dezbrăcai de țundră şi înfăşurai corpul ce părea mort a lui Ioan. Mă repezii mereu la deal, prin tufişe, pe costişe țepene şi pietroase, prin scu [r] suri prunduite de pâraie, peste ape fără punți, până ce-ntr-o culme de deal, în mijlocul unei dumbrăvi de spinişe, zării cuibul unui foc în care clipeau cei din urmă cărbuni prin cenuşa cea sură. Îl adusei lângă foc, pusei în el frunze uscate şi vreascuri câte putui aduna în clipă, astfel încât în curând se-nălță un foc mare, pălălăind cu fum mult. Mai strânsei frunze uscate şi făcui un pat... pe care aşezându-l pe Ioan îi desfăcui pieptul ca să-i cercetez rana.

Nu era decât o gaură mică, neagră-roşie, sub coaste, fără ca să curgă sânge din ea şi tocmai asta era cauza letargiei. Îmi apropiu gura de rană şi sug o dată cu putere, astfel încât gura toată mi se umplu cu sânge. Sânge negru şi-nchegat curgea şi din rană, pulsul începu a bate încet, încet şi Ioan îşi deschise ochii lui cei rătăciți. Fața lui se trăsese, de părea a fi numai piele şi oase, albuşul ochilor era țesut cu subțiri vine roşii.

— Ioane, zisei eu, cum îți e, copilul meu?

— Cum îmi e? zise el, surâzând amar. Cum să-mi fie? Am să mor, iată tot. Şi tu nu vrei să te consoli, amicul meu? De ce? O, de-ai şti ce fericit voi fi de-oi muri... o să văd pe Sofia.

— Aiurezi, Ioane! zisei cu blândeţe.

— Copil ce eşti! Aiurez? Eu?... Eu simt moartea strecurându-se răcoare, dar dulce, prin toate vinele mele, şi el zice că eu aiurez. Crede-mă că-s fericit, foarte fericit.

Faţa lui, ca alabastru săpat cu dalta în lungi gravuri de durere, era senină, dulce. Un nou leşin s-apropie. Capul lui se lăsă pe frunzele uscate... pulsul iarăşi încetă şi părea iar că expirase.

Mă uitam în faţa lui fără să ştiu ce să fac, nu mai da niciun semn de viaţă; nu eram capabil de nicio acţiune. Prin tăcerea de moarte nu auzeam decât împuşcăturile cele depărtate ale luptătorilor noştri, din care fiecare mă făcea să tresar, căci întâmplarea aceasta mă făcuse fricos. Îngenuncheat lângă el, eu împrejurasem cu o mână gâtul său, astfel încât, ridicându-l, capul spânzura după braţul meu: astfel mă uitam la el şi nu ziceam nimic, decât sărutam faţa lui ca alabastrul cu gura mea cea plină de sângele inimii sale. Faţa rămânea nemişcată, moartă; numai albeaţa ei contrasta ciudat cu petele sângeroaselor mele sărutări. Un fluier vâjâitor din frunză mă trezi din atonia mea; împuşcăturile încetase şi auzeam din ce în ce apropiindu-se paşi; presupuneam cum că sunt voinicii care, neputând să susţină lupta, se retrăgeau. Şi în curând văzui apropiindu-se bătrânul tribun, asudat şi gâfâind, şi împuşcăturile se preînnoiră, mai în apropiere însă.

— Ce face? zise el, cu vocea ostenită şi aruncând o privire speriată asupra lui Ioan.

— Moare! zisei eu apatic şi rece.

— Ne urmăresc! Feciorii mei se-mpotrivesc cât s-or împotrivi... dar în urmă trebuie s-o ia la fugă şi ei.

Îngenunche şi el lângă Ioan, care acum, sub influenţa focului ce palălăia mare şi care-i roşea paloarea, începuse a da semne de viaţă.

— Ce să facem? Nu-l mai putem duce înainte – să-l lăsăm iar nu putem.

— Căpitane, acuşi-s aicea! strigă alergând un fecior care venea dinspre împuşcături. Feciorii abia se mai țin!

Ne scularăm amândoi ca trăsniți.

— Stăi! zise bătrânul, dându-mă c-un braț d-o parte şi uitându-se la Ioan, care-şi deschisese ochii lui cei mari şi murinzi, care priveau fără înțeles, ca ochii unui nebun.

— Dă-te-ntr-o parte, Tomo, zise bătrânul, am a vorbi ceva cu fratele Ioan.

El îşi scoase sabia din teacă şi se uita la ea, pe când din ochii lui bătrâni curgeau lacrimi mari.

— Frate Ioane, zise el încet şi liniştit, fă-ți o cruce. Ioan ăââşi făcu încet şi cu silință multă o cruce. În momentul acela sabia vâjâi prin aer şi capul lui Ioan se rostogoli pe frunzele uscate.

— Nebune! țipai, îndreptând pistolul spre fruntea bătrânului, ce-ai făcut?

— Ce-am făcut? zise bătrânul, căzându-mi în mâini şi plângându-mi pe piept ca un copil. Ce-am făcut? Dar ce era să fac?

Tremurul său, gemetele sale convulsive, plânsul, cu care era neobicinuit şi care se storcea cu greu, asemenea unei puteri demonice, din pieptul lui, arăta cum că durerea lui era adevărată. Vuietul fuginzilor venea mai aproape, pocnetele păreau că vâjâie deja pe la urechile noastre.

— Aidi! zise feciorul ce era cu noi, aidi, treziți-vă; să fugim! El acoperise corpul lui Ioan cu frunze şi cu pietre, iar capul lui îl aruncase într-un izvor de-aproape. Ca cerbii speriați şi gâfâiți veneau feciorii din toate părțile.

— Să fugim! Să fugim! strigau toți şi mă rupseră pe mine şi pe bătrân în fuga lor fără ordine.

Ameţit, turburat, fugeam fără să ştiu unde, până ce prigonitorii ne pierdură urmele, până ce noi ne crezurăm destul de siguri pentru de-a sta şi de-a răsufla.

Ajungând într-un vârf de munte, începurăm a scăpăra din amnare, a clădi care-ncotro câte-un foc uriaş, pe lângă care se aşezară toţi. Toţi erau morţi de oboseală şi cu toate astea trebuie ca cineva să vegheze. Unii îşi legau ranele – cele mai multe uşoare – alţii, cum erau, se întindeau la pământ. M-am propus eu să veghez şi toţi primiră cu bucurie. Bătrânul sta asemenea gânditor şi se uita fix în măruntaiele cele roşii ale focului, ce plesneau în scântei. Feciorii se culcau cu frica-n sân, bătrânul cioplea un lemn; eu singur mă sculai şi, luând lancea, mă depărtai ca să mă primblu prin scheletele de piatră ale stâncilor.

Noaptea era întunecoasă şi rece, gândirile mele erau turburi şi dureroase, astfel încât mă durea capul de ele şi simţeam cum ţeasta nu-mi încăpea creierii mei cei revoltaţi şi sinişti. Să cuget nu mai puteam. Astfel, cu capul arzând, am vegheat noaptea aceea şi, de-mi aduc aminte de ea, e că nu-mi aduc aminte de nimica, afară doar cum că, tâmpit şi nesimţitor, mă lăsasem prada acelei atonii care-nsoţea totdeauna durerile mele.

A doua zi, când soarele de aur ardea din creştetul cerului, pe când voinicii, sculaţi de mult, vegheau asemenea unor vulturi din vârful stâncilor asupra câmpiei, pe când ne-ncredinţarăm că eram siguri de orice urmărire, eu luai un hârleţ de-a umăr şi plecai mereu la vale până-n locul unde murise Ioan. Duşmanii cercetase pe-acolo, însă corpul acoperit [cu] mormanul de frunze şi pietre nu-l zărise. În arşiţa zilei am început să-i sap groapa. Fruntea şi pieptul îmi ardea cumplit şi cu toate astea picătură de sudoare nu curgea de pe mine. Săpam turbat, ca şi când aş fi vrut să îngrop o comoară. Când fu destul de adâncă, dezgropai corpul fără cap din pietre şi frunze şi-l aşezai încetinel şi cu

băgare de samă – ca şi când ar fi mai simţit ceva – în locuinţa cea răcoare şi eternă. Apoi mă dusei la izvor, unde i se aruncase capul. Soarele se răsfrângea pe faţa apei lucii, care tremura ca o unduioasă oglindă de argint, dar în fundul apei clare zăcea capul cel frumos al junelui. Apa, curgând, curăţise şi dusese cu sine scursurile de sânge, astfel încât nu rămase decât capul cel blond, palid, c-o faţă albă ca argintul, cu buze vinete ca porumba, cu ochii cei mari închişi şi cu părul moale plutind şi răsfirat în undele apei. Faţa cea palidă şi slabă părea că surâde. Luai apă în pumni şi-mi spălai alături cu izvorul faţa care ardea ca de friguri. Luai încă un pumn de apă şi mi-l turnai în sân, care ardea, fundul apei se turbură şi deveni sângerat, mă aplecai pe suprafaţa ei şi sorbii în sorbituri lungi din apa turburată cu sângele lui, apoi băgând amândouă mâinile în izvor, scosei capul lui Ioan şi-l ridicai în lumina soarelui spre a mă uita lung şi cu durere la el. Îl aşezai în mormânt asupra corpului şi, acoperindu-l tot cu ţundra mea, ca şi când m-aş fi temut să nu-l doară bulgării, începui a umplea mormântul cu ţărână. În intervale îmi venea să mă culc şi eu cu el alăturea şi să las să cadă o stâncă de pe marginea gropii peste mine, or [i] gândeam să mă-mpuşc şi eu şi să sfârşesc cu mizeria ce se numeşte viaţă. Pe-o stâncă, departe, sta un român cu flinta-n soare şi păzea privind în nouri. Un vultur, ţinând în căngile lui de aramă o turturică albă zbură asupra capului meu croncănind şi dând din aripi, apoi se-nălţă rotindu-se în sus, în nori, speriat de prezenţa mea. Românul şi-ntinse flinta în punctul cel negru, ce plutea, din aer şi dete foc – atunci, rostogolindu-se prin aer, căzu vulturul cu turturică cu tot în prăpastie.

— Răzbunarea! murmurai eu. De ce să mor pân-a nu-l răzbuna. După aceea am vreme şi de murit şi de trăit de voi vrea.

Împlui groapa cu țărână, frânsei o ramură verde dintr-un arbor şi-o aruncai peste mormânt – şi, fluierând printre dinți c-o răceală sinistră, apucai îndărăt la deal.

Ajunsei la castre. Bătrânul şedea trist şi gânditor lângă foc cu picioarele întinse, cu mâna pe frunte. Mă apropiai şi şezui alături de el.

— Ce să facem? zisei eu încet şi răguşit.

— Gândit-am şi-am răzgândit, şopti el, şi pare-mi cum că ceea ce-a clocit capul meu nici dracul n-ar fi putut răscloci. Ei au omorât un copil – pentru că nu eu l-am omorât, bine poți şti. Decât să-l las mai mort în mâna lor, ca să-l chinuiască şi să-şi bată joc de el, mai bine l-am scăpat de toate. Nu ştii, Tomo, că chinul trezeşte sufletele omului şi pe murind chiar durerile cele cumplite îl fac să mai trăiască, darmite ce trai? Dar crezi tu poate că eu le-o uit asta... i-o uit sasului, care ne-a vândut ca Iuda pe Domnu Hristos? Am trimis iscoadă pe Niță-a Floarei, care ştie a vorbi ca țiganii. El s-a uns cu funingine pe față şi s-a îmbrăcat în trențe – aşa va trece pe la moară să vadă acolo-s încă, or [i] nu-s acolo. Dacă n-or fi, apoi pe desară ne-om duce pe la cumătru-meu sasul, ca să bem cu el câte-o fele de vin în sănătatea dumilor-sale.

S-auzi zgomot de guri între feciori. Ei veneau râzând, ducând ca-n triumf între ei pe Niță-a Floarei care, desculț, cu părul ieşit prin căciulă, cu coatele ieşite prin țundră, cu genunchii ieşiți prin cioareci, negru şi slab ca dracu, cu ochii înfundați în cap şi cu căciula pe-o ureche, povestea în stil hodorogit şi țigănesc ce ispravă făcuse la nănaşu-său cel bun: sasul. Dar când fu aproape de noi, ochiul său fulgeră teribil, dar astfel că numai noi îl văzurăm. Era masca râzândă şi comică a unui suflet plin de ură şi răzbunare, fața ironiza inima, surâsul viclean or [i] prostatec ironiza cu starea sufletului său. Feciorii se depărtară de lângă noi şi el, apropiindu-se, ne povesti încet tot ce aflase. Bătrânul zise

feciorilor să doarmă de cu ziua de vor putea, căci la noapte o s-avem de lucru. Niță culegea de prin iarbă nişte lăptuci, pe care le scurgea în gloanțe mari de mămăligă, pe care apoi le băga în traistă.

Înserase de mult, feciorii dormise – numai eu mă primblam tăcut, capul cuprins ca de-o turbare neştiută, inima plină de-un pustiu cumplit, nemaisimțit. Mai aveam ceva pe pământ? El îmi mai rămăsese, şi el se dusese asemenea. De-aş [fi] avut frate şi de mi-ar fi murit, cine ştie de mă durea mai mult. Nori cenuşii umpluse cerul; creți şi nestatornici, ei zburau prin aerul cel cald al nopții, şi luna cu fața roşie contrasta cu cenuşa cea lucie a norilor. Voinicii se sculau şi se scuturau de somn; lăncile lor vinete luceau în lună, țuguiatele lor căciuli le da un aspect eroic şi sinistru.

— Hai, copii! zise tribunul bătrân, azi avem o cină minunată. Avem să mâncăm carne de sas!

Mă-nfiorai auzind, şi cu toate astea nu-mi puteam stăpâni o părere de bine.

Niță mergea înainte prin întunecoasele cărări de munte. Paşii săi, asemenea acelora a unei pantere, nu răsunau defel pe pietrişul şi prundul cel mărunt şi lesne de răscolit al căilor. Un munte arunca celuilalt umbra lui, cerul gândea nouri, iar stâncile – pocite schelete de piatră – şuierau cuprinse de vânt. Din când în când se rostogolea câte-o piatră, se desprindea câte-o bucată de stâncă şi vuia la vale-n jos. Coborârăm muntele şi apucarăm prin câmpie până ajunserăm la moară. Moara era închisă, de [a] r câinele dezlănțuit urla la lună a pustiu. Vocea lui morție şi somnoroasă răsuna departe în aerul nopții. Niță făcu un semn şi toți ne tupilarăm la pământ. El merse-ncet înspre câine şi-aruncă de departe gloanțele de mămăligă, pe care câinele le prindea din aer şi le înghițea cu aviditate. Dar în curând efectul lăptucei începu a influența şi el se zvârcolea

gemând încet în nisipul de pe marginea râului. Niță ne făcu semn şi înaintarăm. Pântecele câinelui se umflase ca o tobă şi el suferea cumplit. Unui fecior i se făcu milă şi-i înfipse lancea-n inimă. Ne apropiarăm de moară. Începurăm a pocni în uşă şi auzirăm vocea speriată a morarului:

— Care-i acolo?

— Eu mi-s, baciule, răspunse Niță cu vocea lui țigănită.

— Da ce vrei tu acu noaptea? zise el.

— Am să-ți [dau] o veste rea, baciule; vin mocanii... îi văzui d-ici şi-am venit să-ți spun, ca să fugi.

Auzirăm cum sasul urcă scările tuşind şi greoi, apoi veni lângă uşă. În momentul când deschise, Niță îi înfipse mâna în gât, astfel încât sasul, pierzându-şi prezența de spirit, scăpase felinarul şi cheia din mână, şi ochii începură a i se-nvârti în cap şi fața să-i învinețească. L-ar fi gâtuit desigur, dacă bătrânul n-ar fi oprit. Ordonă să-i puie căluşi în gură şi să-l lege. Totul se făcu în tăcere, căci n-avuse timp nici să strige. Ochii bătrânului tribun se aprinsese teribil şi [se] învârteau cu înfricoşare în orbitele lor. Părea că-i palidul şi bătrânul demon al morții. Argații morii, care dormeau, nevasta morarului -toți fură legați.

— Dați drumul roților! strigă acum bătrânul. Roțile începură a se-nvârti şi pietrele morii se-nvârteau durduind şi măcinându-se pe ele însele. Vuietul cel cumplit al pietrelor goale, vâjâitorul zgomot a [l] roților, ce făceau să spumege apa ce le mişca, moara, ce începuse a se legăna şi trosni în toate încheieturile, întreceau țipetele cele slabe şi înfundate a celor legați. Vro câțiva voinici se suiră pe acoperământul morii şi începură a da cu topoarele în el, zvârlind bucățile de şindrilitură în ap [ă], în care s-acufundau ş-apoi, ieşind, înotau negre ca sufletele înecaților. În pod era o butie cu păcură, care fu vărsat [ă] pe întreagă întinderea podului. Apoi se aduseră cei legați şi se legară țapăn de grinzile groase care rămăsese din

acoperământul devastat. Atunci li se descăluşi la fiecare din cei legaţi gura.

— De ce ne-ai vândut? strigă bătrânul, rece şi teribil, uitându-se cu faţa unei furii de marmură în ochii morarului.

Sasul încremenise şi amuţise de spaimă. Gura lui [nu] mai putea să zică o vorbă... nici de graţie, nici de ură, fălcile i se-nfundase şi tremurau, ochii turburi ca [a] unui nebun, limba bâlbâia fără să poată modula. Spaima-l amuţise. Femeia plângea amar, feciorii aruncau priviri rugătoare şi sincere pe înfricoşatul demon al răzbunării.

— Dezlegaţi-i pe toţi ceilalţi şi pe femeie şi duceţi-i la ţărmuri, afară de morar – el rămâne-aici.

Într-un moment fură căraţi la ţărm. Ne scoborârăm cu toţii din pod şi ne duserăm la ţărm. Un foc mare fu aprins în moment.

— Cine ne-a vândut? zise bătrânul crunt către femeie.

— El! zise ea, văitându-se... bărbatu-meu. Spusu-i-am eu să nu s-amestece neci în rău, nici în bine. Nu... nu s-a putut. Ungurii i-au dat 200 de zloţi buni, şi pentru aceea el v-a vândut.

— Femeie, zise bătrânul, cu tine n-avem noi nimica, nici cu voi, feciori, zise el către argaţi. Dezlegaţi pe muiere să-şi [ia] bani şi lucruri şi ce mai are prin moară.

— Încărcaţi puştile, măi! să dăm în saşii ăştia, zise Niţă râzând.

— Fără gloanţe, şopti unul altuia. Argaţii fură dezlegaţi.

— Fugiţi, mă! le zise Niţă. Foc, copii! zise feciorilor noştri. Saşii fugeau de le-ajungeau picioarele la ceafă – puştile trăsniră dar, fără gloanţe cum erau, nu făcură decât a înmulţi spaima celor ce fugeau. Femeia ieşise, cu banii şi cu lucruri ce avea mai scumpe, din moară şi plecă plângând. Morarul începuse a boci, legat de grinzile morii.

Bătrânul suci o funie de paie şi, umplând-o cu păcură, o azvârli aprinsă de jos pe acoperişul morii. Într-un moment

podul cel uns cu păcură se aprinsese, morarul țipa teribil de întrecea urletul roților şi durduitul pietrelor neferecate. Aci bătrânul tribun râse cu sălbătăcie – ideea satanică se-mplinea. Luă toporul şi tăie funiile ce legau moara de mal.

Moara începu a se mişca, a pluti aprinsă pe valuri.

— Şi foc şi-nec! strigă bătrânul teribil, suit pe-o piatră şi ridicând pumnul la ceruri; de-am făcut rău, pe sufletul meu să cadă!

Aspect teribil. Urlau roțile, scrâşneau pietrele, trosnea înflăcărată moara, țipa cu sălbătăcie morarul în mormântul de jar. Întreaga moară părea un bătrân şi bolnav balaur de foc care scormolea urlând, cu aripile lui, valurile roşite de foc ale apei. Moara-nota repede, dusă şi de-nvârtitura roții, şi de repeziciunea apei. Dumbrăvile de pe maluri se-nroşeau pe unde trecea palatul arzător şi deschideau cărările lor de pădure ochilor ce urmăreau spectacolul... Norii cenuşii ai cerului se roşise de foc, fumul cel greu şi gros ce-l lăsa în urmă moara ce fugea ne-neca răsuflarea.

— Am sfârşit, copii! zise bătrânul, oftând greu şi adânc şi scoborându-se de pe piatra pe care se suise. Hai înspre munte!

Nu voi uita niciodată acel spectacol unic în felul său. Între-acestea ungurii devenise nesuferiți. Bănuiala şi adeseori nici aceea era destul pentru ca cineva să fie spânzurat or [i] împuşcat. Moartea devenise starea cea normală, viața – starea cea anormală a omului. Ei prădau satele cele româneşti în modul cel mai barbar, omorau fără mizericordie femeile şi copiii, păreau a se-ntrece care pe care în cruzime şi-n grozăvie. Ce era dar mai natural decât ca românii, împinşi de răzbunare, să ceară dinte pentru dinte, ochi pentru ochi. Ungurii nu pusese-n scenă pe-atâta o revoluțiune, pe cât un brigandagiu, o hoție ca să zic privilegiată – şi o hoție cu-atât mai scuzată, cu cât ea se exersa asupra unei națiuni de paria – asupra românilor.

Numai că-şi găsise oamenii! Dinte pentru dinte, ochi pentru ochi! Asta era şi deviza lăncerilor – şi ei măsurau cu măsura cu care li se măsurase lor. Românii nu prădau, ei ucideau. Oamenii nu se numărau după ranguri, ci după capete, căci coasa nu ştia diferenţă între capul creţ şi negru al magnatului şi-ntre capul de câine al honvedului. Era teribil acest popor când îşi scutura lanţurile lui de fier, teribil ca varga lui Dumnezeu. Şi oare nu sunt toate popoarele aşa? Blânde şi pacifice în timp de pace, fizionomia bonomă, ochii sinceri, statura aplecată de sarcina cea grea a vieţii. Dar vezi-le în revoluţiune! Vezi profunditatea acelui suflet teribil care zăcea sub masca bonomiei, vezi cum presupune, de nu ştie, injuriile trecutului, vezi cum aruncă lanţurile mâinilor sale în faţa stăpânilor fără de suflet. Şi se tem stăpânii fără de suflet şi-şi dau averile ca să-şi scape viaţa. Ci omul din popor nu vrea averile, geaba l-ai umplea cu aur, geaba l-ai îmbrăca în mătase. Pâinea ce i-ai luat-o de la gura copilului i-ai cântări-o cu aur, lacrimile lui de venin şi sudorile lui de sânge i le-ai răscumpăra cu surele mărgăritare ale Orientului; ci el nu vrea aurul şi mărgăritarul tău, el vrea viaţa ta! Şi cine-ar găsi-o nedrept, cine rău? E o lege în natură care să nu scuze? E o lege în natură care să nu-ţi dea drept când tu ucizi pe cel ce ţi-a biciuit secoli pe părinţii tăi, pe cel ce ţi-a ars în foc pe străbunii tăi, pe cel ce umple fântânile şi râurile cu copilul sufletului tău? Legile care compun fundamentul eticii chiar te-ndreptăţesc de-a cere cât ţi s-a luat, de-a face cât ţi s-a făcut, pentru că numai aşa se poate restitui echilibrul, dreptul pe pământ. Dar virtutea ar cere să nu-l ucizi. Nimeni nu-i obligat să fie virtuos, fiecine să fie drept – şi când sentinţa acelui drept nu găseşte carnefice, fă-te singur carneficele ei. Un om ucis, o literă necitită; un oraş de ars, o pagină de-ntors – iată cartea de legi a revoluţiunilor, a dreptăţii lui D-zeu!

..... (Aici sunt mai multe pagini rupte din manuscriptul lui Toma. Or [i] că le-a găsit de bine a le rumpe, or [i] că vro mână streină căruia i le dedese el să le citească a avut indiscreţiunea de-a le găsi într-atâta de interesante încât să le rumpă spre păstrare. În orice caz nouă ne pare rău de-a nu fi în stare să dăm cont publicului despre ceea ce conţineau acele pagini; ci vom continua cu urmarea de unde-o găsim şi noi:)

...că-l văzuse acasă. Ce era să-i răspundă alta? Apoi deciziunea era luată de mai mult şi aveam de gând a o împlini fără chiar ca să-mi vină o asemenea veste. Moş Terinte îi tot da: că să vin în sat la ei, ca să mă fac popă. Scoate-or ei de la episcop carte ca să mă popească, nu te teme. Revoluţiunea se sfârşise şi n-aş fi avut de ce să nu mă fac popă, ci natura mea nu suferea reverendă.

Puţin după aceea era să se declare pacea de restituită, cu toate că noi, garde ale Carpaţilor, nu ne dizolvasem încă. Într-o zi îmi dă Terinte o oală, ca să mă duc s-aduc apă de la o fântână în apropiere. Ziua era caldă şi albă, codrii erau verzi. Atunci mă cuprinse mai mare dor de ducă. Ajuns la fântână, privii mult în faţa apei din fundul fântânii, apoi lăsai să cadă oala înăuntru, iar eu apucai spre munţi la vale.

Satul nostru [era] mai tot ars, pustiu, şi numai câinii satului urlau pe ici, pe colo de foame, or [i] rodeau câte-un schelet de vită moartă. Venii în bordei. Mă aruncai în braţele bătrânului meu tată, care mă crezuse mort. Am stat mult cuprinşi astfel, tatăl şi fiul, ochii bătrânului meu se umpluse de lacrimi şi nu vorbea niciun cuvânt, decât îmi mângâia părul şi fruntea şi mă săruta plângând şi mut de bucurie. O zi şi-o noapte i-am tot povestit, dar el nu se sătura de auzit... Când îl întrebai cum se purtase el în răzmeriţă, el îmi arătă surâzând cu viclenie o lance atârnată în cui.

— Apoi am făcut şi eu cât am putut, bătrânul de mine! Nu mai e măduvă-n oase! zise el voios. I! de-aş fi fost şi eu acu ca tine... numa-s bătrân, n-am ce-i face.

Şi mă măsura cu privirea lui fericită din creştet pân-în tălpi, parcă nu s-ar fi putut încrede de-s eu, or [i] de nu-s eu.

Veni şi Finița. Era logodită c-un fecior nalt şi frumos. Îi pomenii de nuntă şi se roşi până după urechi. Dar... ştiam eu că-i place.

Pacea era deplină în țară. Finița se mărită şi eu îi fusei nun mare – în fine, am stat ce-am stat acasă, până ce-ntr-o zi mă pomenii cu tata mort. Adormise de bătrânețe, ci pentru totdeauna. L-am pus în mormânt alături cu mama, am aşezat o cruce de lemn la capul lui şi-am încu [nu] nat-o cu busuioc. Finița, biata copilă, îşi ştergea lacrimile cu şorțul şi-mi promise de-a pune flori pe mormintele lor şi de-a [a] prinde câte-o lumină la zile mari, de sufletul celor [mor] ți. Întristarea-mi intrase-n inimă, întristarea şi pustiul.

POESIS

M-am dus la Cluş. Am aşteptat să vină noaptea pentru ca să mă duc la casa ei, să văd ce se-ntâmplase cu ea. Îmi venise ideea să-i iert tot – trădarea ei – şi, de-ar fi fost o scânteie de amor în ea, s-o iau cu mine s-o fac nevasta mea. Inima mea era însetată de iubire şi, ca cel ce se îneacă, îmi plăcea să mă țin de-un pai chiar.

Noaptea era cam ploioasă şi norii zburau negri prin cer şi numai prin rupturile lor groase se vedea câteodată luna. Am luat o laternă mică cu mine, şi, ieşind pe strade, am început a le străbate în plesnetul cel mărunțel şi zuzuitor al ploii şi a o apuca, ieşit afară din oraş, peste câmpii inundați de şiroaie, care, galbene, îneca iarba cea verde, şi sfâşiind cu picioarele mele valurile ce inundau câmpia. Era întuneric de

nu-ți puteai vedea mâna. Am ajuns la casa ei. Am scos lanterna, şi, aprinzând-o înaintea uşii de din față, voi să scutur uşa, dar văd că încuietoarea e sigilată de către autoritate. Ce să fie? Asemenea tuturor femeilor ce trec din viciu în viciu, ea o fi căzut în datorii şi or [i] fi vânzând pe cale judecătorească singura ei avere: căsuța. Ce-mi păsa mie – trebuia să mai intru în casă, să-mi mai readuc încă o dată aminte de singurele fericiri ale vieții mele. Am rupt sigiliul de pe încuietoare şi-am rupt şi încuietoarea.

Am intrat înăuntru – şi-n camera ei. Era ca în ziua întâia a amorului meu. Pianul sta deschis şi scaunul înaintea lui, înaintea gurii sobei stătea încă scaunul cu sprijoane a bătrânului. Patul ei alb şi curat era lângă peretele stâng. Pusei lampa pe masă – şi privirea dădu de-o epistolă sigilată cu ceară neagră. O luai. Era adresată mie şi scrisă cu mâna cea fină. Am deschis-o cu repejune şi-am citit-o. Era scrisă tremurat şi cerneala şirurilor era turburată de lacrimi căzute pe hârtie. O reproduc tot aşa cum era scrisă:

Amantul meu, dulcele meu amant! M-ai crezut trădătoare, desfrânată, şi-ai luat lumea-n cap. Da, am fost criminală, inima mea, criminală cum a fost Maria Magdalena. Tomo, nu mai cer iubirea ta, căci când vei citi aceste şire, n-ai mai putea iubi decât craniul cel îngropat şi ochii cei morți a unei fete nebune -nebune de amorul tău – zdrobite de iubirea ce i-o impusese natura, de iubirea pentru bătrânul ei tată. Tata bolea, eu nu puteam câştiga nimic. Ce eram să fac? Să cerşesc, aş fi roşit. M-am vândut dar. Cu-acest mijloc am căpătat bani mulți, prea mulți încă – căci tata a murit. Să-ți descriu ce-am simțit după ce l-am înmormântat? De câte ori am cugetat să mă duc la tine, să înconjur picioarele tale cu brațele mele, să te rog, să te conjur ca să mă ierți. M-aş fi făcut sclava ta, căci te iubeam, te iubesc! Am fost la Ioan. L-am conjurat să te îngrijească, i-am dat banii ce îi aveam, dar i-am cerut jurământ să nu-ți pomenească nimica de mine.

Înainte de-a pleca el a venit la mine şi mi-a spus în ce stare te afli

— L-am trimis îndărăt, căci ştiam că prima ta cugetare va fi: sinucidere

— Căci eu ştiam că tu mă iubeşti cum te iubesc eu. Într-una din zile tu ai dispărut. Ce-mi folosea că mă vândusem, când tata murise, când tu te-ai dus?... Am scris testamentul meu, în care te-am pus pe tine moştenitor al micei căsuţe... apoi am făcut foc în cămin, am închis uşile şi am închis şi oblonul – căci ideea-mi părea dulce, ca să mor de moartea de care-ai murit tu. În atmosfera năduşitoare ţi-am scris ceea ce vezi. Apoi, şezând lângă piano, începui a cânta valsul cel molatec, dulce, pe care l-am cântat când capul tău cel negru şi genial dormea în poalele mele. Să mai mângâi acea frunte de marmură nu mai puteam spera. Aşa-i că tu mă ierţi? De-ai fi fost numai tu şi eu în lume... ce mult ne iubeam eu şi cu tine. Traversam codrii cei verzi până muream amândoi unu-n braţele altuia, pentru ca în cealaltă lume să traversăm de braţ, doi îngeri, stelele cerului. Adio, copilul meu! Te iubesc! Gândeşte la mine – de voi putea, voi gândi şi eu numai la tine, numai. Nu mă respinge, copilul meu, lasă-mă să fiu a ta... A t a P o e s i s

Am citit şi-am recitit ce scrisese ea şi apăsam plângând în hohot, ca un copil, şirurile ei şterse de lacrimi de buzele mele vinete şi arzătoare.

— Poesis! strigam eu, strângând aerul camerei la pieptul meu. Poesis, iartă-mă!

Mă aşezai pe fotoliul de lângă piano, în care murise ea, atinsei clapele lui pe care fugise degetele ei aşa de delicate, aşa de frumoase, şi durerea mea devenea din ce în ce mai dulce, din desperare, melancolie. Poate că sufletul ei curat adia dulce în jurul frunţii mele. Poate că ea, aeriană, îmi atingea părul, îmi săruta fruntea mea. Umblai mult prin casă, bântuit de idei când dulci, când amare. Apoi

dezbrăcându-mă, mă culcai în patul ei cel alb. O visai alături cu mine -capul ei cel blond şi dulce pe pieptul meu – gura mea fierbinte pe fruntea ei albă – şi nu era nimica! Strânsoare în van, tandreţe în aer – nu era nimica. Strângeam cu unghiile mele perina infamă, până ce somnul avu milă de mine şi-mi adormi mintea obosită.

Aş fi putut rămânea în căsuţa ei, care rămânea a mea, aş fi putut să-mi petrec toată viaţa citind şi recitind, într-o nebunie dulce, acea epistolă plânsă, scrisă de mâna ei, s-o visez pe ea toată viaţa mea, s-o visez cum că umblă prin casa mea, cum că surâde la florile din fereastră, cum că veghează cusând sau împletind asupra copilului meu. Aş fi putut să-mi creez o fericire iluzorie, o familie iluzorie, o femeie ideală – aş fi putut fi nebun. Dar la ce? Apoi, oricât de lungă să fi fost acea nebunie, totuşi fiecare îşi are momentele sale de trezie, momente în care sinuciderea e cugetarea cea dintâi, momente de urât, de scepticism, de decepţiune. De-aceea am luat lumea-n cap... Acea epistolă conţinea toată istoria mea.